

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Emos Kairienės,
V kurso, darbo teisės
sesijinių studijų studentės

**Magistro darbas
Nelaimingi atsitikimai darbe: teorija, praktika, problemos**

Vadovė: asist. Giedrė Dabulskytė
Recenzentas: dr. Justinas Usonis

Vilnius
2017

TURINYS

ĮVADAS	3
1. NELAIMINGŲ ATSITIKIMŲ DARBE SAMPRATA	5
2. NELAIMINGŲ ATSITIKIMŲ DARBE TYRIMO ESMINIAI ASPEKTAI.....	12
2.1. Subjektai tiriantys nelaimingą atsitikimą	14
2.2. Nelaimingų atsitikimų darbe klasifikavimas	17
2.3. Įvykio darbe, įskaitant eismo įvykio, taip pat įvykio, darbuotojui vykstant pakeliui į darbą ar iš darbo, įskaitant eismo įvykio, dėl kurio darbuotojas patyrė žalą sveikatai, pripažinimas / nepripažinimas nelaimingu atsitikimu darbe.....	18
3. NELAIMINGO ATSITIKIMO PRIPAŽINIMAS DRAUDŽIAMUOJU / NEDRAUDŽIAMUOJU ĮVYKIU	25
3.1. Sprendimų priėmimo kompetencija	26
3.2. Nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimo / nepripažinimo draudžiamuoju įvykiu sąlygos.....	28
3.3. Netekto darbingumo pajamų kompensavimas	39
IŠVADOS	46
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	48
SANTRAUKA	54
SUMMARY	55

IVADAS

Temos aktualumas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 str. įtvirtinta kiekvieno žmogaus teisė turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas. Šis konstitucinis principas reiškia, kad kiekvienas darbuotojas turi teisę į tokias darbo sąlygas, kurios nedarytų neigiamo poveikio jo gyvybei, sveikatai, atitiktų saugumo ir higienos reikalavimus. Šiai apsaugai įgyvendinti pavedama valstybei, kuri užtikrindama žmogaus teisę į saugias ir sveikas darbo sąlygas, nustato atitinkamų santykių teisinį reglamentavimą. Nepaisant išsamaus, visais su saugaus darbo susijusiais aspektais, galiojančio teisinio reglamentavimo – nelaimingi atsitikimai darbe yra neišvengiami, kuriuos lemia ne tik saugos ir sveikatos įstatymų pažeidimai, bet ir kitos priežastys. Įstatymų leidėjas yra priėmęs atitinkamus įstatymus, reglamentuojančius įvykio darbe tyrimą, jo pripažinimo nelaimingu atsitikimu darbe sąlygas, apibrėžiančius draudžiamuosius ir nedraudžiamuosius įvykius, socialinio draudimo santykius. Atsižvelgiant į teisės aktų reglamentavimą išskiriami esminiai nelaimingų atsitikimų darbe instituto ypatumai: pirmasis – tai įvykio darbe ar nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą ar iš darbo tyrimas, antrasis – įvykio darbe ar nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą ar iš darbo pripažinimas / nepripažinimas nelaimingu atsitikimu darbe, ir trečiasis – nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimas draudžiamuoju / nedraudžiamuoju įvykiu, ir su šiuo sprendimu susijusių socialinių draudimų taikymas. Šiuos ypatumus svarbu išanalizuoti išsamiai, siekiant išsiaiškinti įvykio darbe, dėl kurio darbuotojas patyrė žalą, tyrimo eigos esminius aspektus, sąlygas, lėmusias įvykį darbe ar nelaimingą atsitikimą pakeliui į darbą ar iš darbo, pripažinti nelaimingu atsitikimu darbe, taip pat jo pripažinimą draudžiamuoju / nedraudžiamuoju įvykiu, ir kylančias pasekmes socialinių draudimų teisės aktų taikymui. Taigi, šiame darbe bus nagrinėjama nelaimingų atsitikimų darbe teisinis reglamentavimas, jo teoriniai ir praktiniai aspektai bei kylanti problematika.

Darbo originalumas. Per pastaruosius penkerius metus apginti magistro darbai nagrinėjo saugos ir sveikatos politiką, darbuotojo sveikatai, gyvybei padarytos žalos atlyginimą, instruktavimą, mokymą ir atestavimą darbuotojų saugos ir sveikatos klausimais, darbuotojų teisę saugiai dirbti, tačiau šio darbo tema mokslinių tyrimų atlikta nebuvo, todėl tai ir lemia šios temos originalumą.

Darbo tikslas – išanalizuoti nelaimingų atsitikimų darbe teisinį reglamentavimą, įvykio darbe bei nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą ar iš darbo, dėl kurio darbuotojas patyrė žalą sveikatai, tyrimo eigos ir pripažinimo nelaimingu atsitikimu darbe, taip pat jo

pripažinimo draudžiamuoju / nedraudžiamuoju įvykiu, teorinius ir praktinius aspektus bei problematiką.

Darbo uždaviniai:

1. Pateikti nelaimingų atsitikimų sampratą (sąvokos aiškinimą).
2. Išnagrinėti įvykio darbe, nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą ar iš darbo, dėl kurio darbuotojas patyrė žalą, tyrimo esminius aspektus ir jo pripažinimą nelaimingu atsitikimu darbe.
3. Išnagrinėti sąlygas, lėmusias nelaimingą atsitikimą darbe pripažinti draudžiamuoju / nedraudžiamuoju įvykiu.
4. Išsiaiškinti taikomus socialinio draudimo įstatymus ir draudimo išmokų rūšis.

Darbo objektas - Nelaimingų atsitikimų darbe teisinis reglamentavimas, teoriniai ir praktiniai aspektai bei kylanti problematika.

Tyrimo metodai. Siekiant išanalizuoti nelaimingų atsitikimų darbe teisinį reglamentavimą, kylančius praktinius įvykio darbe pripažinimu nelaimingu atsitikimu darbe, taip pat jo pripažinimu draudžiamuoju / nedraudžiamuoju įvykiu ir taikomų socialinio draudimo įstatymų sąlygų, teisės taikymo aspektus, bei kylančias problemas, buvo naudojami istorinis, sisteminis, lingvistinis, loginis ir analizės metodai. Sisteminiu metodu nagrinėjami nelaimingus atsitikimus darbe reglamentuojantys teisės aktai. Istorinis metodas naudojamas nagrinėjant teisės normų kitimus, siekiant nustatyti optimalų teisinio reguliavimo būdą. Lingvistinis metodas naudojamas siekiant atskleisti svarbiausias nelaimingo atsitikimo darbe teisinio reglamentavimo sąvokas, nagrinėjant jų turinį. Loginis metodas aiškinamas teisės normų turinys, atskleidžiant pažodinę teisės normų reikšmę, darant apibendrinimus ir išvadas. Analizės metodu aiškinamos teisės normų aiškinimas bei taikymas teismų praktikoje.

Svarbiausi šaltiniai. Darbo tema atskleidžiama galiojančiais Lietuvos Respublikos teisės aktais. Svarbiausi jų: Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas, Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai, Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas, Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatai bei Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo formuojama praktika.

1. NELAIMINGŲ ATSITIKIMŲ DARBE SAMPRATA

Analizuojant nelaimingų atsitikimų darbe teisinį reglamentavimą, jo taikymą praktikoje ir kylančias problemas, visų pirma svarbu išsiaiškinti nelaimingo atsitikimo sąvoką.

Socialinės apsaugos terminų žodyne nelaimingo atsitikimo darbe sąvoka aiškinama kaip ūmus darbuotojo sveikatos pagadinimas dėl trumpalaikio pavojingo, kenksmingo darbo aplinkos poveikio arba neatsargumo, dėl kurio darbuotojas netenka darbingumo nors vienai dienai arba net miršta¹.

Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinajame įstatyme², kuris gali būti taikomas žalai atlyginti dėl nelaimingų atsitikimų darbe, įtvirtinta bendra sąvoka, kuria nelaimingas atsitikimas darbe - ūmus darbuotojo sveikatos pakenkimas dėl trumpalaikio darbo aplinkos pavojingo, kenksmingo veiksnio (veiksnių) poveikio, kai darbuotojas netenka darbingumo nors vienai dienai arba dėl to miršta.

Europos Komisijos Reglamento Nr. 349/2011 (kuriuo įgyvendinamos Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1338/2008 dėl Bendrijos statistikos apie visuomenės sveikatą ir sveikatą bei saugą darbe nuostatos dėl nelaimingų atsitikimų darbe statistikos) 1 straipsnio a) punktas apibrėžia, jog nelaimingas atsitikimas darbe – tai pavienis įvykis darbo metu, dėl kurio patiriama fizinė ar psichinė žala. Darbo metu – vykdamas profesinę veiklą arba būnant darbe. Nelaimingiems atsitikimams darbe priskiriami eismo įvykiai darbo metu, tačiau neįtraukiami eismo įvykiai pakeliui į darbą arba iš jo³.

Lietuvos Respublikoje įstatymų leidėjas šią sąvoką kiek praplėtė, nelaimingiems atsitikimams darbe priskirdamas ir nelaimingus atsitikimus pakeliui į darbą ar iš darbo (išplėtė nelaimingo atsitikimo sampratą teritoriniu (vietos) atžvilgiu). 2014-05-01 įsigaliojus naujam Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo redakcijai⁴, buvo įtvirtinta naujos sąvokos „įvykis darbe“ definicija, pagal kurią įvykis darbe - tai įvykis, įskaitant

¹ ANGELĖ, S.; DOBROVOLSKIS, A ir kt. *Socialinės apsaugos terminų žodynas*. Vilnius, 1999, p. 52.

² Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1997-07-16, nr. 67-1656.

³ 2011-04-11 Komisijos reglamentas (ES) Nr. 349/2011, kuriuo įgyvendinamos Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1338/2008 dėl Bendrijos statistikos apie visuomenės sveikatą ir sveikatą bei saugą darbe nuostatos dėl nelaimingų atsitikimų darbe statistikos. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, OL 2011 L 97, p. 3.

⁴ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 2, 4, 42, 43, 44, 45 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2014-01-03, nr. 17.

eismo įvykį, dėl kurio darbuotojas patiria žalą sveikatai arba dėl kurio darbuotojas miršta, nustatyta tvarka tiriamas nustatant jo priežastinį ryšį su darbu ir pripažįstamas ar nepripažįstamas nelaimingu atsitikimu darbe. Ši sąvoka detalizuojama Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 2 d. 21, 22 punktuose ir Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo⁵ 3 str. 10-11 punktuose, kuriuose Nelaimingas atsitikimas darbe – tai įvykis darbe, įskaitant eismo įvykį, atliekant darbo funkcijas ar būnant darbo vietoje, dėl kurio darbuotojas patiria žalą sveikatai ir netenka darbingumo nors vienai dienai arba dėl kurio darbuotojas miršta, nustatyta tvarka iširtas ir pripažintas nelaimingu atsitikimu darbe. Nelaimingas atsitikimas pakeliui į darbą ar iš darbo – įvykis, įskaitant eismo įvykį, darbuotojui vykstant į darbą ar iš darbo darbuotojo darbo dienomis kelyje tarp darbo vietos ir gyvenamosios vietos; vietos ne įmonės teritorijoje, kurioje darbuotojas gali būti pertraukos pailsėti ir pavalgyti metu; ne darbovietėje esančios vietos, kurioje darbuotojui išmokamas darbo užmokestis; kitos darbovietės. Iš šių sąvokų turinio matyti, kad jos yra įtvirtintos aiškiai, logiškai ir nekelia abejonių dėl nelaimingų atsitikimų kvalifikavimo. Nelaimingo atsitikimo sąvoka gali būti laikoma bendrine, nes yra taikoma bendrai – tiek įvykiui darbe tiek ir įvykiui darbuotojui vykstant pakeliui į darbą ar iš darbo.

Iš šių pateiktų sąvokų galima išskirti du esminius kriterijus – vieta (būnant darbo vietoje ar atliekant darbo funkcijas) ir laikas (pakeliui į darbą ar iš darbo). Taigi, sąvokos yra įtvirtintos aiškiai ir logiškai.

2013-11-11 Įstatymų projektais Reg. Nr. XIIP-1182- XIIP-1184 buvo patikslinamos ir suderintos Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme, Darbo kodekse, Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme nustatytos sąvokos pagal 2011 m. balandžio 11 d. Komisijos reglamente (ES) Nr. 349/2011, kuriuo įgyvendinamos Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1338/2008 dėl Bendrijos statistikos apie visuomenės sveikatą ir sveikatą bei saugą darbe nuostatos dėl nelaimingų atsitikimų darbe statistikos (OL 2011 L 97, p. 3), įtvirtintas sąvokas⁶. Šis patikslinimas siekė išvengti nevienodo sąvokos traktavimo Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme ir Komisijos reglamente, bei patikslinti nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo teisinį

⁵ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1999-12-29, nr. 110-3207.

⁶ Įstatymų projektų Reg. Nr. XIIP-1182- XIIP-1184 aiškinamasis raštas. 2013-11-11 „Dėl LR Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 2, 4, 42, 43, 44, 45 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto, LR Darbo kodekso 281 ir 282 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto ir LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 3 straipsnio Pakeitimo įstatymo projekto“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-02-29]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.459403?jfwid=j1u6bxt4x>>.

reglamentavimą, siekiant nustatyti sąvokų bei procedūrų sistemiškumą ir nuoseklumą, visų įvykių, per kuriuos darbuotojas patiria žalą sveikatai, išsamaus ištyrimo ir prevencijos.

Kalbant apie buvusį nevienodą nelaimingo atsitikimo darbe sąvokos traktavimą Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme ir Komisijos reglamente, bei netikslų nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo teisinį reglamentavimą, verta paanalizuoti buvusi reglamentavimą.

Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 2 str. 20 d. (straipsnio redakcija galiojusi iki 2014-05-01) buvo nurodyta, kad „nelaimingas atsitikimas darbe – įvykis darbe, įskaitant eismo įvykį darbo laiku, nustatyta tvarka iširtas ir pripažintas nelaimingu atsitikimu darbe, kurio padarinys – darbuotojo trauma (lengva, sunki, mirtina)“ (J. Tartilas nesutiko su tokiu sąvokos įtvirtinimu, teigdamas, kad tokia sąvoka teisiniu požiūriu nepriimtina, kadangi į klausimą, kas yra nelaimingas atsitikimas, atsakoma, kad nelaimingas atsitikimas yra nelaimingas atsitikimas ir dar siūloma teisiniu būdu jį pripažinti nelaimingu atsitikimu⁷). Analogiška sąvoka buvo pateikta ir Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 3 str. 11 d. (straipsnio redakcija galiojusi iki 2016-01-01). Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 42 str. 1 d. (straipsnio redakcija galiojusi iki 2014-05-01) nelaimingas atsitikimas darbe apibrėžiamas kaip „įvykis, dėl kurio darbuotojas patiria traumą“.

Komisijos reglamente nelaimingas atsitikimas darbe yra apibrėžiamas kaip „darbo metu įvykęs įvykis, sukeliantis fizinę ar psichinę žalą“. Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimas buvo atliekamas Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatais⁸ (įstatymo redakcija galiojusi iki 2014-09-12), Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo dokumentų tvarkymo, pranešimų ir nelaimingų atsitikimų darbe registravimo bei analizės metodiniais nurodymais⁹ (įstatymas neteko galios nuo 2014-09-25), kuriuose vartojamos sąvokos, išskyrus nelaimingo atsitikimo darbe, ir apibrėžtys buvo nustatytos pagal Europos Sąjungos statistikos tarnybos ir Europos nelaimingų atsitikimų darbe statistikos darbo grupės parengtą metodiką (toliau – ENADS metodika), kurioje yra nustatytos vienodos nelaimingų atsitikimų darbe priežasčių, aplinkybių ir pasekmių apibrėžtys, vertinimas ir kodavimas.

⁷ TARTILAS, J. Darbuotojų socialinės saugos ir sveikatos įstatymo teisinės problemos. Vilnius: *Socialinis darbas*, 2004, p. 43.

⁸ Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai. *Valstybės žinios*, 2004-09-07, nr. 136-4945.

⁹ Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo dokumentų tvarkymo, pranešimų ir nelaimingų atsitikimų darbe registravimo bei analizės metodiniai nurodymai. *Valstybės žinios*, 2012-08-17, nr. 96-4945.

Taigi, Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 2 str. 20 d. (straipsnio redakcija galiojusi iki 2014-05-01) nustatyta nelaimingo atsitikimo darbe sąvoka neatitiko faktiškai tiriamų įvykių turinio, todėl, siekiant išvengti nevienodo sąvokų traktavimo, buvo tikslinga patikslinti minėtame įstatyme nustatytą sąvoką pagal Komisijos reglamentą ir ENADS metodiką.

ENADS metodikoje nelaimingiems atsitikimams darbe priskiriami tokie sveikatos sutrikimai kaip apsinuodijimai ir infekcijos (ūmūs apsinuodijimai – toksiškų, korozinių ar gailių medžiagų injekcijos, nurijimo, absorbcijos ar įkvėpimo ūminis poveikis, nuodingų gyvūnų įkandimai, dusimas nuo anglies monoksido ar kitų toksiškų dujų; ūmios infekcijos – virusų, bakterijų ir kitų infekcinių ligų sukėlėjų sukeltos infekcijos, kitų rūšių apsinuodijimai ir infekcijos), žmogaus agresija ir grasinimai (atvejai be tiesioginių fizinių sužeidimų), gyvūnų agresija be tiesioginių fizinių traumų nukentėjusiajam, gaivalinės nelaimės ir kiti įvykiai, tiesiogiai nesukelti žmogaus veiklos ir nesukeliantys tiesioginės fizinės traumos nukentėjusiajam ir pan. Taigi, sąvokos, pateiktos Komisijos reglamente ir ENADS metodikoje, buvo platesnės nei nelaimingo atsitikimo darbe sąvoka, nustatyta Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 2 str. 20 d. ir 42 str. 1 d. (straipsnių redakcija galiojusi iki 2014-05-01) bei Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 3 str. 11 d. (straipsnio redakcija galiojusi iki 2016-01-01), ir apėmė visus darbuotojo sveikatos pakenkimus, įvykusius darbo metu vykdant darbo funkcijas arba būnant darbe. Ir nors apsinuodijimai bei kiti ūmūs sveikatos sutrikimai jau buvo tiriami kaip nelaimingi atsitikimai darbe, tačiau Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme (iki 2014-05-01) šie įvykiai nebuvo priskirtini nelaimingiems atsitikimams darbe.

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 ir 30 str. pakeitimo įstatymu¹⁰, ir Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 2, 4, 42, 43, 44, 45 str. pakeitimo ir papildymo įstatymu¹¹, buvo suderintos nacionalinės teisės aktų bei jau praktikoje taikomo Komisijos reglamento nuostatos, vienodai traktuojama nelaimingo atsitikimo darbe sąvoka ir įstatymais reglamentuotas visų įvykių, per kuriuos darbuotojas patiria žalą sveikatai, tyrimas bei priežasčių analizė. Šiuo pakeitimu sąvokos

¹⁰ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo Nr. VIII-1509 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 ir 30 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2015-11-17, nr. 18258.

¹¹ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 2, 4, 42, 43, 44, 45 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2014-01-03, nr. 17.

vartojamos nuosekliai ir tiksliai, kad nebūtų galimybės jų interpretuoti subjektyviai ir kad skirtingų sąvokų vartojimas neklaidentų suinteresuotų subjektų.

Taigi minėti pakeitimai, patikslindami nelaimingų atsitikimų darbe sąvoką, eliminavo nevienodą sąvokos traktavimą LR įstatymuose ir ES Komisijos reglamente. Pagal galiojantį teisinį reglamentavimą, galima daryti išvadą, kad įvykis darbe, dėl kurio darbuotojas patyrė žalą, nustatyta tvarka ištirtas ir pripažintas nelaimingu atsitikimu darbe ar nelaimingu atsitikimu pakeliui į darbą ar iš darbo – vadinami bendrai nelaimingais atsitikimais darbe.

Analizuojant nelaimingo atsitikimo darbe sampratą, atsižvelgiant į galiojantį teisinį reglamentavimą, darytina išvada, kad ji yra siejama su tam tikrų aplinkybių visuma, todėl galima išskirti šiuos elementus:

1. Išskirti du nelaimingo atsitikimo darbe kriterijai – vieta ir laikas, nuo kurių ir priklauso įvykio darbe, dėl kurio darbuotojas patiria žalą sveikatai klasifikavimas. Įvykiui darbe pripažinti nelaimingu atsitikimu darbe – esminis vietos kriterijus (patiriama žala sveikatai būnant darbo vietoje, darbo laiku, atliekant darbdavio pavedimą, funkcijas, pareigas), o įvykiui pripažinti nelaimingu atsitikimu pakeliui į darbą ar iš darbo – esminis laiko kriterijus (patiriama žala sveikatai darbuotojui vykstant į darbą ar iš darbo darbuotojo darbo dienomis kelyje tarp darbo vietos ir gyvenamosios vietos; vietos ne įmonės teritorijoje, kurioje darbuotojas gali būti pertraukos pailsėti ir pavalgyti metu; ne darbovietėje esančios vietos, kurioje darbuotojui išmokamas darbo užmokestis; kitos darbovietės). Šie du kriterijai ir lemia įvykio darbe, dėl kurio darbuotojas patiria žalą sveikatai – kvalifikavimą.
2. Privalomas nelaimingo atsitikimo padarinys – žala sveikatai arba darbuotojo mirtis. Būtina žalos sveikatai sąlyga – tam tikra trauma, kuri suprantama kaip išorinio veiksnio sukeltas organizmo organų ar audinių sužalojimas arba stiprus psichinis sukrėtimas¹². Žala sveikatai pasireiškia netektu darbingumu nors vienai dienai. Įvykių darbe ir nelaimingų atsitikimų pakeliui į darbą ir iš darbo pildymo metodiniuose nurodymuose¹³, pakenkimo sveikatai pobūdis reiškia žaizdas ir paviršinius sužalojimus, kaulų lūžius, išnirimus, sausgyslių ir raumenų patempimus, šoką, amputaciją, smegenų sukrėtimus ir vidaus organų

¹² *Medicinos enciklopedija* 2. Vilnius, 1993, p. 363.

¹³ Įvykių darbe ir nelaimingų atsitikimų pakeliui į darbą ir iš darbo pildymo metodiniai nurodymai (su pakeitimais) *Teisės aktų registras*, 2014-09-24, nr. 12792.

traumas, nudegimus, nuplykimus ir nušalimus, apsinuodijimus ir infekcijas, paskendimus ir uždusimus ir kt.

3. Žalos sveikatai padarinys reiškia įvykio darbe tyrimo privalomumą, jo pripažinimą arba nepripažinimą nelaimingu atsitikimu darbe, kurio išvados ir lemia atitinkamų socialinių garantijų įstatymų darbuotojams taikymą. Pažymėtina, kad jau įvykio darbe, dėl kurio darbuotojas patiria žalą sveikatai sąvokoje akcentuojamas nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo procedūros svarbumas, nes tam, kad tam tikras įvykis būtų pripažintas nelaimingu atsitikimu darbe visų pirma yra būtina atlikti jo tyrimą. Tyrimo procedūros organizavimas bei vykdymas priklauso nuo nelaimingo atsitikimo darbe skirstymo pagal žalos sveikatai pasekmes (lengvas, sunkus, mirtinas).
4. Įvykis darbe, dėl kurio darbuotojas patyrė žalą sveikatai - pripažįstamas arba nepripažįstamas nelaimingu atsitikimu darbe. Pagal teisinį reglamentavimą - ne visi įvykiai darbe bus pripažįstami nelaimingais atsitikimais darbe. Tai lemia žalos sveikatai pobūdis, priežastinio ryšio su darbu nebuvimas ir kitos aplinkybės, dėl kurių įvykis nebus pripažintas nelaimingu atsitikimu darbe.
5. Teisės aktuose išskiriamos dvi sąvokos – nelaimingas atsitikimas darbe ir draudžiamasis įvykis. Pagal teisinį reglamentavimą – ne visi nelaimingi atsitikimai darbe bus pripažįstami draudžiamaisiais įvykiais. Tai lemia tam tikrų sąlygų, įtvirtintų Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme¹⁴ egzistavimas.

Taigi, nelaimingo atsitikimo darbe sąvoka yra įtvirtinta teisės aktuose, reglamentuojančiuose teisinės nuostatas ir reikalavimus siekiant apsaugoti darbuotojus nuo profesinės rizikos ar tokią riziką sumažinti, nelaimingų atsitikimų darbe tvarkos bendrąsias nuostatas, darbuotojų saugos ir sveikatos reikalavimus, taikomus dirbantiems jauniems asmenims, nėščioms, neseniai pagimdžiusioms, krūtimi maitinančioms moterims, neįgaliesiems, darbuotojų saugos ir sveikatos viešąjį administravimą ir valstybės institucijų kompetenciją, darbdavių, darbdavių atstovų ir darbuotojų teises bei pareigas siekiant sudaryti saugias ir sveikas darbo sąlygas, taip pat darbuotojų atstovų teises sudarant darbuotojams saugias ir sveikas darbo sąlygas (Darbuotojų saugos ir

¹⁴ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1999-12-29, nr. 110-3207.

sveikatos įstatymas¹⁵), taip pat reglamentuojančiuose nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo socialinio draudimo santykius, asmenų, kurie draudžiami šios rūšies socialiniu draudimu, kategorijas ir šių asmenų teises į šio draudimo išmokas, išmokų skyrimo, apskaičiavimo ir mokėjimo sąlygas, apibrėžia draudžiamuosius ir nedraudžiamuosius įvykius (Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas¹⁶, Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas¹⁷).

Nelaimingo atsitikimo darbe sąvoka apima įvykio darbe, dėl kurio darbuotojas patyrė žalą sveikatai tyrimo privalomumą, sprendimo priėmimą dėl jo įvykio pripažinimo nelaimingu atsitikimu darbe, ir siejama su pripažinimu draudžiamuoju / nedraudžiamuoju įvykiu, kuris lemia skirtingų socialinių draudimo išmokų įstatymų taikymą.

¹⁵ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000-11-08, nr. 95-2968.

¹⁶ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1999-12-29, nr. 110-3207.

¹⁷ Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1997-07-16, nr. 67-1656.

2. NELAIMINGŲ ATSTITIKIMŲ DARBE TYRIMO ESMINIAI ASPEKTAI

Žmogaus teisė į saugias ir sveikas darbo sąlygas ir socialinę apsaugą nedarbo atveju įtvirtinta Konstitucijoje¹⁸. Ši konstitucinė teisė reiškia, kad kiekvienas darbuotojas turi teisę į tokias darbo sąlygas, kurios nedarytų neigiamo poveikio jo gyvybei, sveikatai, atitiktų saugumo ir higienos reikalavimus¹⁹. Šiai apsaugai įgyvendinti pavedama valstybei, kuri užtikrindama žmogaus teisę į saugias ir sveikas darbo sąlygas, nustato atitinkamų santykių teisinį reglamentavimą. Viena iš teisinių priemonių, kuria užtikrinama darbuotojų teisė į saugias ir sveikas darbo sąlygas yra nelaimingų atsitikimų darbe tyrimas. Nelaimingi atsitikimai darbe tiriami vadovaujantis Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatais²⁰ ir Įvykių darbe ir nelaimingų atsitikimų pakeliui į darbą ir iš darbo pildymo metodiniai nurodymais²¹. Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo tvarkos bendrosios nuostatos įtvirtintos Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo²² 43-45 p. bei Darbo kodekso²³ (toliau – DK) 282 str.

DK 282 str.²⁴ įtvirtintas įvykių darbe, dėl kurių darbuotojai patiria žalą sveikatai, tyrimas, pagal kurį visoms įmonėms, įstaigoms, organizacijoms privaloma vienoda įvykių darbe, dėl kurių darbuotojas patiria žalą sveikatai, nelaimingų atsitikimų pakeliui į darbą ar iš darbo, tyrimo ir apskaitos tvarka. Tokia pareiga įtvirtinta ir Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatuose²⁵, kurie nustato, kad šių nuostatų privalo laikytis visi darbdaviai ir darbdaviams atstovaujantys asmenys. Pažymėtina, kad šie nuostatai taikomi tiriant įvykius darbe ir nelaimingus atsitikimus pakeliui į darbą ar iš darbo, asmenims, kurie yra draudžiami Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu. Kai įvykiai darbe, įvykę vykdant tarnybines pareigas krašto apsaugos sistemos pareigūnams ir kariams, žvalgybos pareigūnams Specialiųjų tyrimų tarnybos ir kitų

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 48 str. 1 d. *Valstybės žinios*, 1992-11-30, nr. 33-1014.

¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo. 2002 m. balandžio 9 d., nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 1998 m. birželio 4 d. nutarimo nr. 664 „Dėl kasos aparatų diegimo ir naudojimo“ (1999 m. gruodžio 28 d. redakcija) 3.4.4 ir 3.7.15 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 1 straipsnio 1 daliai, taip pat dėl šio nutarimo 3.7.15 punkto atitikties Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 2 straipsnio 1 daliai, 3 straipsnio 11 daliai ir 9 straipsnio 1 bei 2 punktams*, Nr. 24/2000.

²⁰ Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai. *Teisės aktų registras*, 2014-09-11, nr. 12108.

²¹ Įvykių darbe ir nelaimingų atsitikimų pakeliui į darbą ir iš darbo pildymo metodiniai nurodymai (su pakeitimais ir papildymais). *Teisės aktų registras*, 2014-09-24, nr. 12792.

²² Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2003-07-16, nr. 70-3170.

²³ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002-06-26, nr. 64-2569.

²⁴ *ibid*

²⁵ Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai. *Teisės aktų registras*, 2014-09-11, nr. 12108.

institucijų pareigūnams, kurių tarnybinius santykius nustato atitinkami statutai ar įstatymai, kai šie pareigūnai vykdo veiklą, kuriai būdingi specifiniai veiklos požymiai, tiriami ministrų pagal atitinkamas valdymo sritis ar Specialiųjų tyrimų tarnybos direktoriaus ar žvalgybos institucijų vadovų patvirtinta tvarka. Vadinasi šiai asmenų grupei - Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai nėra taikomi²⁶, tačiau tai nereiškia, kad šis asmenų ratas yra eliminuojamas iš nelaimingo atsitikimo tarnyboje tyrimo. Šiems asmenims, įvykiai tarnyboje, dėl kurių patiriama žala sveikatai ir netenkama darbingumo – nelaimingų atsitikimų tyrimo teisinis reglamentavimas yra nustatytas kitais teisės aktais.

Tyrimo procedūra nustatyta Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatuose²⁷, kurių pagrindu įtvirtinti nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo tikslai: tiriant įvykį darbe, privaloma nustatyti įvykio darbe metu buvusias ar susidariusias sąlygas, kurios turėjo įtakos įvykiui arba jį lėmė (aplinkybės), nustatyti įvykio darbe priežastis, įvykio darbe priežastinį ryšį su darbu, taip pat ar įvykį lėmė darbuotojų saugą ir sveikatą, darbo santykius reglamentuojančių teisės aktų pažeidimai, ar šie pažeidimai yra įvykio darbe priežastys bei numatyti prevencijos priemonės panašiems įvykiams darbe išvengti. Tiriant nelaimingą atsitikimą pakeliui į darbą ar iš darbo, tyrimo tikslai yra nustatyti, ar įvykis, įskaitant eismo įvykį, įvyko darbuotojo darbo dienomis kelyje tarp darbo vietos ir gyvenamosios vietos, ar vietos ne įmonės teritorijoje, kurioje darbuotojas gali būti per pertrauką pailsėti ir pavalgyti, ar darbovietėje esančios vietos, kurioje darbuotojui išmokamas darbo užmokestis, taip pat kitos darbovietės bei aprašyti nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą ar iš darbo aplinkybes ir priežastis.

Šiems tikslams pasiekti darbdavys yra įpareigotas įvykio darbe vietą ir įrenginių būklę iki tyrimo pradžios išsaugoti tokius, kokie jie buvo įvykio darbe metu, o būtini pakeitimai gali būti daromi tik tuo atveju, jeigu, jų nepadarius, kiltų pavojus aplinkinių asmenų gyvybei ir sveikatai. Įvykio darbe vieta ir / ar įrenginių būklė turi būti raštu ir grafiškai įforminta, nufotografuota ar nufilmuota. Darbdavys privalo sudaryti sąlygas tirti įvykį darbe, taip pat privalo pateikti dokumentus apie pakeitimus įvykio darbe vietoje arba įrodymus, kad įvykio vieta ir aplinka nepakeista, užtikrinti, kad būtų parengti ir pateikti kiti dokumentai, vaizdinė (grafinė) medžiaga, kurių reikia įvykiui darbe tirti, atlikti (užsakyti) techninius skaičiavimus, laboratorinius tyrimus, bandymus, išspausdinti

²⁶ Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų 2 ir 3 punktai. *Teisės aktų registras*, 2014-09-11, nr. 12108.

²⁷ *ibid*

tyrimui atlikti reikalingus dokumentus arba juos išversti į valstybinę, prireikus – į užsienio kalbą, parengti reikiamus visos tyrimo medžiagos egzempliorius, pakviesti specialistus, ekspertus ir atlikti kitus darbus, kurių reikia įvykiui darbe ištirti. Apibendrinant galima daryti išvadą, kad įstatymų leidėjas numatė išsamius veiksmų planus, tyrimo tikslams pasiekti.

Taigi, pagrindinis nelaimingo atsitikimo tyrimo tikslas yra nustatyti sąlygas, kurios buvo ar susidarė įvykio darbe metu ir jį nulėmė, priimti sprendimą dėl įvykio darbe pripažinimo nelaimingu atsitikimu bei numatyti prevencijos priemonės panašioms įvykiams darbe išvengti, taip užtikrinant darbuotojų teisę į saugias ir sveikas darbo sąlygas. Tokios išvados laikosi ir LVAT, teigdamas, kad nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo pagrindiniai tikslai yra: nustatyti ar įvykis susijęs su darbu, bei nustatyti priežastis – tai yra ar įvykio metu buvo darbuotojų saugą ir sveikatą, darbo santykius reglamentuojančių aktų pažeidimų ir ar šie pažeidimai (jei buvo tokie pažeidimai nustatyti) yra nelaimingo atsitikimo darbe priežastimis, numatyti priemonės panašių atsitikimų priežastims pašalinti²⁸.

Absoliučiai visi nelaimingi atsitikimai darbe privalo būti ištirti, tyrimo rezultatai surašyti nustatytos formos dokumentuose ir užregistruoti Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų nustatyta tvarka²⁹. Nelaimingo atsitikimo tyrimo išvada yra pagrindas teisės aktų, reglamentuojančių draudimo išmokų paskyrimą, procedūrai ir taikymui.

2.1.Subjektai tiriantys nelaimingą atsitikimą

Įstatymų leidėjas įtvirtino atvejus ir aplinkybes, kuriems esant pavedė ir įpareigojo atitinkamus subjektus tirti įvykius darbe. Taigi, įpareigojimas, kas privalo tirti įvykį darbe, skirstomas subjektams atsižvelgiant į nelaimingo atsitikimo rūšį.

Įvykus lengvam nelaimingam atsitikimui darbe bei nelaimingam atsitikimui pakeliui į darbą ar iš darbo tiria darbdaviui atstovaujančio asmens įsakymu ar kitu tvarkomuoju dokumentu patvirtinta dvišalė komisija, sudaryta iš darbdavio atstovo (atstovų), kurį skiria darbdaviui atstovaujantis asmuo ir darbuotojų atstovo (atstovų) saugai ir sveikatai. Šiame tyrime gali dalyvauti pats nukentėjęs darbuotojas.

²⁸ Lietuvos vyriausiasis administracinio teismo teisėjų kolegija. 2013 m. rugsėjo 30 d. nutartis administracinėje byloje A. T. agroservisas „Agrenta“ v. Lietuvos Respublikos valstybinė darbo inspekcija, Nr. A520-1272/2013.

²⁹ Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai. *Teisės aktų registras*, 2014-09-11, nr. 12108.

Kalbant apie dvišalės komisijos sudarymą - teisės aktuose nėra nurodyta, kiek asmenų turėtų atstovauti kiekvieną šalį, todėl dvišalės komisijos narių skaičius nėra ribojamas, taip pat nėra nustatyto pariteto³⁰ principo. Manytina, kad dvišalę komisiją turėtų sudaryti kuo daugiau darbdavio ir darbuotojų atstovų, siekiant kuo objektyviau ir išsamiau atlikti nelaimingo atsitikimo tyrimo procedūrą. Objektyvumo problema kyla dėl nelaimingo atsitikimo tyrimą atliekančių asmenų asmeninių savybių, pvz. kiek išsamiai ir objektyviai norima atlikti tyrimą, kieno interesais yra veikama, taip pat, kyla klausimas kiek gebėjimų saugos ir sveikatos srityje turės darbuotojų atstovai - ar jie yra mokomi įmonėje, mokymui skirtuose seminaruose, mokymo įstaigose, teikiančiose mokymo darbuotojų saugos ir sveikatos srityje paslaugas³¹. Todėl manytina, kad lengvų nelaimingų atsitikimų darbe tyrime turėtų dalyvauti Valstybinės darbo inspekcijos (toliau – VDI) inspektorius visais atvejais, siekiant tyrimo išsamumo ir objektyvumo.

Įstatymų leidėjas įtvirtino papildomą apsaugą ir garantiją nukentėjusiems darbuotojams, numatydamas atvejus, kada lengvus nelaimingus atsitikimus darbe pavesta tirti VDI: (1) kai nėra galimybės sudaryti dvišalės komisijos; (2) kai nukentėjęs darbuotojas ar jo įgaliotas asmuo arba jo šeimos atstovas, nesutikdamas su darbdavio sudarytos dvišalės komisijos ištirto įvykio darbe (taip pat ir darbdavio nustatyta tvarka ištirto incidento) arba nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą ar iš darbo tyrimo rezultatais. Šiuo atveju - pateikiant skundą Vyriausiajam valstybiniam darbo inspektoriui; (3) kai nukentėjęs darbuotojas ar jo įgaliotas asmuo arba jo šeimos atstovas, darbuotojų atstovas praneša VDI, kad darbdavys atsisakė organizuoti įvykio darbe (taip pat ir incidento), nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą ar iš darbo tyrimą; (4) kai VDI inspektorius pakartotinai nustato, kad dvišalė komisija įvykio darbe, nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą ar iš darbo papildomą tyrimą atliko pažeidžiant teisės aktų, reglamentuojančių įvykio darbe, nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą ar iš darbo tyrimą, reikalavimus.

Taigi, toks įtvirtinimas suteikia garantiją darbuotojams, jų galimam pažeistų teisių gynimui užtikrinti.

Įvykius sunkiam ar mirtinam nelaimingam atsitikimui darbe, taip pat sunkiam ar mirtinam nelaimingam atsitikimui pakeliui į darbą ar iš darbo, tiria VDI, dalyvaujant darbdavio atstovui ir darbuotojų atstovui saugai ir sveikatai. Grupinio nelaimingo atsitikimo atveju (jei mirė 3 ir daugiau darbuotojų) - tiria komisija, kurios pirmininku

³⁰ Paritetas - lygaus šalių atstovavimo principas. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Alma littera, 2005, p. 552.

³¹ Mokymo ir atestavimo darbuotojų saugos ir sveikatos klausimais bendrieji nuostatai. *Teisės aktų registras*, 2014-01-06, nr. 44.

paskiriamas vyriausiasis valstybinis darbo inspektorius, o nariais – vyriausiojo valstybinio darbo inspektoriaus pavaduotojas, VDI teritorinio (inspektavimo) skyriaus viršininkas ir šio skyriaus 2 darbo inspektoriai. Tyrime dalyvauja darbdavio atstovas ir darbuotojų atstovo (atstovų) skirti asmenys.

Iš esmės pritartina tokiam teisniam reglamentavimui dėl sunkių ir mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo atliekančių asmenų rato, nes taip garantuojamas tikėtinais objektyvus ir išsamus tyrimas.

Taigi, pagal esamą reglamentavimą galima išskirti, kad viena svarbiausių Valstybinės darbo inspekcijos funkcijų nelaimingų atsitikimų darbe srityje - vykdyti valstybės pavestą darbų saugos politiką, kad būtų užtikrinama nelaimingų atsitikimų darbe ir darbuotojų saugos ir sveikatos, norminių darbo teisės aktų pažeidimų prevencija. VDI tiria įvykius darbe, dėl kurių darbuotojai patiria žalą sveikatai, ir nelaimingus atsitikimus pakeliui į darbą ar iš darbo, tikrina, ar laikomasi nustatytos įvykių darbe, dėl kurių darbuotojai patiria žalą sveikatai, nelaimingų atsitikimų pakeliui į darbą ar iš darbo tyrimo tvarkos, ar įmonėje nustatyta pranešimų apie incidentus, incidentų tyrimo ir registravimo tvarka ir ar darbdaviai diegia prevencines priemones, kad būtų išvengta nelaimingų atsitikimų darbe, registruoja nelaimingų atsitikimų darbe aktus, nustatytais terminais saugo nelaimingų atsitikimų darbe aktus ir tyrimo medžiagą, analizuoja nelaimingų atsitikimų aplinkybes bei priežastis, darbuotojų saugos ir sveikatos darbe pažeidimus, rengia pasiūlymus darbuotojų saugos ir sveikatos būklei šalyje gerinti³².

Dalyvauti tiriant įvykį darbe arba nelaimingą atsitikimą pakeliui į darbą ar iš darbo gali būti pakviesti: visuomenės sveikatos centro apskrityje atstovai, potencialiai pavojingų įrenginių techninės būklės tikrinimo įstaigų ekspertai, specialistai, suinteresuotų įstaigų atstovai, teikiantys tyrimui atlikti reikalingas išvadas ar informaciją. Valstybinės darbo inspekcijos inspektoriui tiriant įvykius darbe gali dalyvauti Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos (toliau – VSDFV) teritorinio skyriaus atstovas, nukentėjęs darbuotojas arba jo įgaliotas asmuo. Kalbant apie VSDFV teritorinio skyriaus atstovų dalyvavimą nelaimingo atsitikimo darbe tyrime, manytina, kad jų dalyvavimas turėtų visais atvejais turėtų būti privalomas, ypač tiriant sunkius nelaimingus atsitikimus darbe. Atsižvelgiant į tai, kad kompetencija priimti sprendimą dėl nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimo draudžiamuoju / nedraudžiamuoju įvykiu, yra priskirta būtent VSDFV teritorinio skyriams, todėl jų dalyvavimas tikėtina eliminuotų abejones dėl nustatomų

³² Lietuvos Respublikos valstybinės darbo inspekcijos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais), 6 str. 9, 11 ir 14 punktai. *Valstybės žinios*, 2003-10-31, nr. 102-4585.

įvykių darbe aplinkybių ir priežasčių. Nors iš vienos pusės tai būtų papildoma administracinė našta, tačiau iš kitos pusės – manytina, kad VSDFV dalyvavimas tiriant nelaimingą atsitikimą darbe sumažintų teisminių ginčų kiekį.

Taigi, kurie subjektai tirs įvykį darbe priklauso nuo nelaimingo atsitikimo pasekmių rūšies, todėl siekiant išsiaiškinti kurie iš išvardintų subjektų tirs įvykį darbe, visų pirma svarbu išanalizuoti lengvo, sunkaus ir mirtino nelaimingo atsitikimo darbe sąvokų skirtumą – jų klasifikavimą.

2.2.Nelaimingų atsitikimų darbe klasifikavimas

Teisinis reglamentavimas išskiria dvejopą nelaimingų atsitikimų darbe klasifikavimą.

Pagal nukentėjusiųjų skaičių nelaimingi atsitikimai darbe skirstomi į pavienius nelaimingus atsitikimus darbe, kai traumą patiria vienas darbuotojas, ir grupinius nelaimingus atsitikimus darbe, kai traumą patiria daugiau negu vienas darbuotojas³³.

Nelaimingi atsitikimai darbe ir nelaimingi atsitikimai pakeliui į darbą ar iš darbo pagal jų pasekmes skirstomi į lengvus, sunkius ir mirtinus. Lengvas nelaimingas atsitikimas darbe – nelaimingas atsitikimas darbe, kuris nepriskiriamas sunkių ar mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe kategorijai. Sunkus nelaimingas atsitikimas darbe – nelaimingas atsitikimas darbe, dėl kurio sunkiai pakenkiama darbuotojo sveikatai. Mirtinas nelaimingas atsitikimas darbe – nelaimingas atsitikimas darbe, dėl kurio darbuotojas miršta³⁴.

Skirtumas tarp lengvo ir sunkaus nelaimingo atsitikimo nustatomas pažyma apie pakenkimo sveikatai sunkumą. Asmens sveikatos priežiūros įstaiga, kuri suteikė dėl įvykio darbe, dėl kurio darbuotojas patiria žalą sveikatai, nukentėjusiam darbuotojui pagalbą arba kuriose jis gydomas, nukentėjusio darbuotojo darbdavio rašytiniu prašymu per 2 darbo dienas nuo medicinos pagalbos suteikimo, o tais atvejais, kai pakenkimo sveikatai sunkumas patikslinamas atlikus papildomus tyrimus - ne vėliau kaip per 5 darbo dienas nuo medicinos pagalbos suteikimo paštu, elektroniniu paštu ar faksu pateikia pažymą apie pakenkimo sveikatai sunkumą. Esminė pažymos apie pakenkimo sveikatai sunkumą dalis ir jos pagrindinis tikslas – nurodymas ar pakenkimas sveikatai yra

³³ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais), 42 str. 2 d. *Valstybės žinios*, 2003-07-16, nr. 70-3170.

³⁴ *Ibid*, 42 str. 1 d.

priskiriamas prie sunkių. Pažymos apie pakenkimą sveikatai išrašymas yra sudėtinė nelaimingo atsitikimo tyrimo, kuris užbaigiamas surašant Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo nuostatų 43 p. ar 61 p. numatytą aktą, dalis, t.y. pažyma nelaikytina savarankišku teisinės pasekmės sukuriančiu dokumentu, tai tėra informacijos pildant nelaimingo atsitikimo tyrimo aktą šaltinis, kuriame užfiksuota informacija perkeliama į teisinės pasekmės sukuriantį dokumentą - nelaimingo atsitikimo tyrimo aktą. Taigi, pažyma apie pakenkimą sveikatai sunkumą yra sprendimo pripažinti įvykį nelaimingu atsitikimu šaltinis.

Kartu su pažyma apie pakenkimą sveikatai sunkumą, asmens sveikatos priežiūros įstaiga VDI teritorinio skyriaus ar darbdavio rašytiniu prašymu pateikia duomenis apie alkoholio kiekį (promilėmis), narkotinių, psichiką veikiančių medžiagų kiekį dėl įvykio darbe arba nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą ar iš darbo nukentėjusio darbuotojo kraujyje ir / arba biologinėse terpėse. Šio prašymo tikslas – nustatyti ar darbuotojas nėra pats kaltas dėl įvykio darbe, dėl kurio darbuotojas patyrė žalą sveikatai, ir nors tai neturi įtakos įvykiui pripažinti nelaimingu atsitikimu darbe, tačiau yra vienas pagrindų pripažinti nelaimingą atsitikimą darbe nedraudžiamuoju įvykiu.

Taigi, lengvo ir sunkaus nelaimingo atsitikimo darbe klasifikavimas pasireiškia pakenkimo sveikatai sunkumu. Šis skirtumas paprastai ir lemia, kurie subjektai tirs įvykį darbe.

2.3. Įvykio darbe, įskaitant eismo įvykio, taip pat įvykio, darbuotojui vykstant pakeliui į darbą ar iš darbo, įskaitant eismo įvykio, dėl kurio darbuotojas patyrė žalą sveikatai, pripažinimas / nepripažinimas nelaimingu atsitikimu darbe

Lemiamą reikšmę, jog tam tikras įvykis darbe, dėl kurio darbuotojas patyrė žalą sveikatai, būtų pripažintas nelaimingu atsitikimu darbe, turi šio atsitikimo pripažinimas nelaimingu atsitikimu darbe, ištyrus jį tokiems įvykiams tirti nustatyta tvarka. Įvykio darbe tyrimas užbaigiamas, tyrimo rezultatus įforminant atitinkamo akto surašymu. Pagal teisinį reglamentavimą aktas yra surašomas tik tuo atveju, jei įvykis darbe yra pripažįstamas nelaimingu atsitikimu darbe (N-1 formos aktas) arba nelaimingu atsitikimu pakeliui į darbą ar iš darbo (N-2 formos aktas).

Tiriant įvykį darbe turi būti nustatytas priežastinis ryšys su darbu, t.y. ar įvykis darbe įvyko darbo laiku, darbo vietoje ir / ar atliekant darbo funkcijas, pareigas,

darbdavio pavedimą arba kitą veiklą, už kurią įstatymų nustatyta tvarka mokamas vidutinis darbo užmokestis, taip pat tarnybinių komandiruočių metu vykdant darbdavio užduotį paskirties vietoje³⁵.

Priežastinio ryšio nebuvimas nustatomas jei darbuotojas patyrė žalą sveikatai ar mirė norėdamas nusizudyti ar susižaloti, darydamas nusikalstamą veiką arba dėl smurto, jeigu smurto aplinkybės ir motyvai nesusiję su darbu, savavališkai (be darbdavio žinios) dirbdamas sau (savo interesais), taip pat nustačius, kad darbuotojas mirė dėl su darbu nesusijusios ligos arba kad įvykis priežastiniu ryšiu nesusijęs su darbu (įvykis darbe įvyko ne darbo laiku, ne darbo vietoje, nevykdant darbo funkcijų, pareigų, darbdavio pavedimo arba kitos veiklos, už kurią įstatymų nustatyta tvarka mokamas vidutinis darbo užmokestis), įvykis nepripažįstamas nelaimingu atsitikimu darbe³⁶. Šių aplinkybių sąrašas yra baigtinis, tačiau toks teisinis reglamentavimas kelia nemažai abejonių ir ginčų.

Nelaimingu atsitikimu darbe nebus pripažįstamas įvykis darbe, kai darbuotojas patyrė žalą sveikatai ar mirė dirbdamas savavališkai (be įmonės vadovo ar jo įgalioto asmens žinios) sau (savo interesais). Nagrinėjant įvykį tyrėjai išnagrinėja ir įvertina įmonėje nustatytos tvarkos atitikimą darbuotojų saugą ir sveikatą, darbo teisę reglamentuojančių teisės aktų reikalavimams, įmonės vadovo ir / ar jo įgaliotų asmenų paaiškinimus. Pagrindinis vaidmuo tenka įmonės vadovo ir / ar jo įgaliotų asmenų paaiškinimams, nes darbdavys gali patvirtinti arba paneigti, kad darbuotojas dirbo jo sutikimu. Šiuo atveju kyla įrodinėjimo problema. Darbuotojas gali dirbti sau (savo interesais), bet su darbdavio žinia, tačiau nėra jokio teisinio reglamentavimo, tokį susitarimą įforminti raštu. Nepritartina tokiam teisiniui reglamentavimui. Manytina, kad toks susitarimas tarp darbuotojo ir darbdavio turėtų būti įforminamas raštu, tam kad būtų apsaugoti ir darbuotojo ir darbdavio teisiniai interesai. Ypatingai didelė problema dėl tokio reglamentavimo gali kilti įvykus mirtinam nelaimingam atsitikimui darbe. Šiuo atveju, įrodyti, kad darbuotojas dirbo savo interesais, bet su darbdavio žinia (žodiniu sutikimu) tikriausiai būtų labai sudėtinga, ir viskas priklausytų tik nuo darbdavio pozicijos, todėl kyla grėsmė teisių į socialinės apsaugos įstatymų numatytas kompensacijas šeimos nariams įgyvendinimą, taip pažeidžiant šeimos narių teisėtus interesus.

³⁵ Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai, 43 p. *Teisės aktų registras*, 2014-09-11, nr. 12108.

³⁶ Įvykių darbe ir nelaimingų atsitikimų pakeliui į darbą ir iš darbo pildymo metodiniai nurodymai (su pakeitimais ir papildymais), 16 punktas. *Teisės aktų registras*, 2014-09-24, nr. 12792.

Nelaimingu atsitikimu darbe nebus pripažįstamas įvykis darbe, kai darbuotojas patyrė žalą sveikatai ar mirė norėdamas nusizudyti ar susižaloti, susižalojo ar mirė darydamas nusikalstamą veiką. Nagrinėjant įvykį tyrėjai išnagrinėja ir įvertina teisėsaugos institucijos, teismo medicinos eksperto ar asmens sveikatos priežiūros įstaigos pateiktus duomenis (jei tokie duomenys pateikiami) apie įvykio darbe nustatytas faktines aplinkybes. Savižudybė – ilgalaikis procesas, nulemtas dvasinių, psichologinių, socialinių, psichopatologinių veiksnių. Tai valingas, paties žmogaus atliktas gyvybei grėsmingas veiksmas, sukeliantis mirtį³⁷. Nusikalstama veika suprantama, kaip teisės pažeidimas, priešinga teisei veika. Teisės norma teisingai reglamentavo šį atvejį, dėl įvykio darbe nepripažinimo nelaimingu atsitikimu. Darbuotojo noras tyčia susižaloti, mirti, jo susižalojimas ar mirtis darant nusikalstamą veiką neturi jokio priežastinio ryšio su darbu. Tai savarankiškas, nuo darbdavio nepriklausomas apsisprendimas, kurį lemia tik pats darbuotojas.

Nelaimingu atsitikimu darbe nebus pripažįstamas įvykis darbe, kai prieš darbuotoją buvo panaudotas smurtas, jeigu smurto aplinkybės ir motyvai nesusiję su darbu. Nagrinėjant įvykį tyrėjai išnagrinėja ir įvertina teisėsaugos institucijos pateiktus duomenis (jei tokie duomenys pateikiami) apie įvykio darbe nustatytas faktines aplinkybes, nukentėjusiojo, įmonės vadovo ir kitų asmenų paaiškinimus ir darbdavio lokalinius teisės aktus dėl smurto prevencijos darbo vietoje. Nagrinėjant nelaimingus atsitikimus darbe, nustatyta, kad dažniausiai dėl patiriamo fizinio smurto darbe sužalojami asmens sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojai (slaugytojai, jų padėjėjai, pagalbinių medicinai, socialinės globos bei rūpybos darbuotojai), taip pat apsaugos bei keleivių vežimo paslaugas teikiančių įmonių darbuotojai. Medicinos įstaigose dažniausiai darbuotojus sužaloja pacientai, tačiau pasitaiko atvejų, kai traumos patiriamos ir dėl smurtaujančių paciento lankytojų³⁸. Išskirtinė įvykių darbe, įvykusių dėl smurto, ypatybė ta, kad jų priežastys dažniausiai yra susijusios su nukentėjusio darbuotojo ir žalą padariusio individo asmeninėmis savybėmis, ar darbuotojai yra apmokyti ir instruktuoti, kaip elgtis krizinėse, konfliktinėse situacijose. Tiriant tokį įvykį vienas svarbiausių aspektų yra liudytojų apklausa³⁹ ir jų dokumentavimas. Tik apklausiant išsamiai liudytojus galima nustatyti konflikto ir smurto proveržio sąsają su darbu. Liudininkų parodymai gali būti vienintelis

³⁷ *Savižudybė – tai ilgalaikis procesas*. Lietuvos psichiatrijos asociacija. [interaktyvus, žiūrėta 2017-04-10]. Prieiga per internetą <<https://www.psichiatrija.lt/2014/09/savizudybe-tai-ilgalaikis-procesas/>>

³⁸ *Įvykių darbe, įvykusių dėl darbuotojo patirto smurto darbe, tyrimo metodinės rekomendacijos* [interaktyvus, žiūrėta 2017-03-01]. Prieiga per internetą <<https://www.vdi.lt/PdfUploads/MRsmurtas.pdf>>.

³⁹ *Apklausa* – tai tyrimo metodas, tikslu gauti kuo objektyvesnę informaciją, respondentui atsakant į tam tikrus renkančiojo informaciją klausimus.

informacijos šaltinis įvykio aplinkybėms išsiaiškinti, todėl laiku atlikta, produktyvi minėtų asmenų apklausa turi lemiamos įtakos įvykio darbe ištyrimui. Tačiau apklausti vien liudytojų apklausos nepakanka. Dar viena įvykių dėl smurto darbe ypatybė – dažniausiai jie yra nusikalstamos veikos padarinys, todėl tyrimą atliekantys subjektai turi nuosekliai ir metodiškai bendradarbiauti su ikiteisminio tyrimo institucijų pareigūnais, tiriančiais įvykį, kreiptis į atitinkamos prokuratūros pareigūnus, prašyti leisti susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga⁴⁰.

Taigi, jei įvykis darbe, kai prieš darbuotoją buvo panaudotas smurtas, jeigu smurto aplinkybės ir motyvai nesusiję su darbu, nebus pripažįstamas nelaimingu atsitikimu darbe. Tačiau tuo atveju, jeigu darbuotojas patyrė žalą sveikatai dėl smurto pakeliui į darbą ar iš darbo – aplinkybių ir motyvų sąsaja su darbu nėra nustatinėjama. Toks reglamentavimas nustatytas dėl to, kad įvykiui pripažinti nelaimingu atsitikimu pakeliui į darbą ar iš darbo yra papildoma socialinė garantija darbuotojui.

Taip pat, nelaimingu atsitikimu darbe nebus pripažįstamas įvykis darbe, kai darbuotojas mirė dėl su darbu nesusijusios ligos – nagrinėja ir įvertinama asmens sveikatos priežiūros įstaigos arba teismo medicinos eksperto išvada ir darbo sąlygas. Privalu nustatyti ar darbuotojas nebuvo skirtas darbams, kuriems negalėjo būti skiriamas dėl sveikatos būklės, ar asmuo dirbo naktį, ar laikėsi darbo ir poilsio laiko režimo, ar darbuotojui profilaktiškai tikrinantis sveikatą įmonės vadovas ar darbdavio įgaliotas asmuo įvertino visus galimus rizikos veiksnius darbo vietoje).

Atkreiptinas dėmesys, kad įvykiui darbe pripažinti nelaimingu atsitikimu darbe neturi įtakos darbuotojo neblaivumas. Neblaivumas yra vertinamas tik sprendžiant dėl nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimo draudžiamuoju / nedraudžiamuoju įvykiu.

Įvykiui, darbuotojui vykstant pakeliui į darbą ar iš darbo pripažinimui nelaimingu atsitikimu darbe, tiriamos įvykio pakeliui į darbą ar iš darbo aplinkybės, priežastys ir darbuotojų saugą ir sveikatą, darbo santykius reglamentuojančių ir kitų teisės aktų pažeidimai. Esminė sąlyga – įvykis, įskaitant eismo įvykį, atsitiko darbuotojo darbo dienomis kelyje tarp darbo vietos ir gyvenamosios vietos, vietos ne įmonės teritorijoje, kurioje darbuotojas gali būti per pertrauką pailsėti ir pavalgyti, ne darbovietėje esančios vietos, kurioje darbuotojui išmokamas darbo užmokestis, kitos darbovietės, taip pat darbuotojui esant komandiruotėje, vykstant į užduoties vykdymo vietovę ar atgal,

⁴⁰ *Įvykių darbe, įvykusių dėl darbuotojo patirto smurto darbe, tyrimo metodinės rekomendacijos* [interaktyvus, žiūrėta 2017-03-01]. Prieiga per internetą <<https://www.vdi.lt/PdfUploads/MRsmurtas.pdf>>.

užduoties vykdymo vietovėje vykstant į poilsio (nakvynės) vietą ir / ar iš jos. Šioje teisės normoje kyla tam tikri neaiškumai.

Pažymėtina, kad darbuotojo veiksmai darbo metu už darbovietės ribų nelaikomi susiję su darbu (nėra priežastinio ryšio su darbu) esant kelyje tarp darbovietės ir gyvenamosios vietos tuo laiku, kai privalėjo dirbti, darbo ar ne darbo laiku kelyje vykstant atsiimti pinigines lėšas iš savo asmeninės sąskaitos banko ar kredito įstaigoje (bankomatų). Taigi, priežastinio ryšio nustatytas – esminė sąlyga įvykiui pripažinti nelaimingu atsitikimu darbe.

Taigi, įvykį darbe pripažinus nelaimingu atsitikimu darbe, surašomas N-1 formos aktas. Įvykį, pripažinus nelaimingu atsitikimu pakeliui į darbą ar iš darbo – surašomas N-2 formos aktas. Praktikoje yra kilęs ginčas dėl tinkamos formos akto surašymo (N-1 ar N-2), t.y. dėl nelaimingo atsitikimo kvalifikavimo bei jo įforminimo (situacija: darbuotoja kartu su kolega jo automobiliu vyko į darbą iš gyvenamosios vietos. Išlipusi iš automobilio ir pradėjusi eiti link pastato, darbuotoja paslydo, griuvo ir susitrenkė nugarą bei dubens sritį (nelaimingo atsitikimo metu darbuotojos darbo laikas dar nebuvo prasidėjęs)). Šiuo atveju svarbu išsiaiškinti sąvokos „nelaimingas atsitikimas darbe“ apimtį. Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 2 straipsnio 8 punktą nustato, jog darbo vieta – vieta, kurioje asmuo dirba darbo sutartyje sulygta darbą arba atlieka viešojo administravimo funkcijas, „Darbovietės“ sąvokos apibrėžimas įstatyme nepateikiamas. Direktyvoje 89/391/EEB sąvoka „darbovietė“ apibrėžiama kaip įmonės ir (arba) įstaigos patalpose esanti vieta, skirta darbo vietoms įrengti, taip pat bet kuri kita įmonės ir (arba) įstaigos teritorijoje esanti vieta, kurioje darbuotojas gali būti darbo metu (angl. *the place intended to house workstations on the premises of the undertaking and/or establishment and any other place within the area of the undertaking and/or establishment to which the worker has access in the course of his employment*) (2 str.). Pastebėtina, kad analogiškai „darbovietės“ sąvoka yra apibrėžiama ir Darboviečių įrengimo nuostatuose⁴¹, kuriose yra įrengtos darbuotojų darbo vietos arba ta vieta, kurioje darbuotojas gali būti darbo metu, pagal savo atliekamas darbine funkcijas, t. y. sąvoka „darbovietė“ siejama su fiziniu darbo vietos buvimu arba darbuotojo vykdoma darbine veikla. Reglamento Nr. 349/2011 1 straipsnio a) punktas apibrėžia, jog nelaimingas atsitikimas darbe – tai pavienis įvykis darbo metu, dėl kurio patiriama fizinė ar psichinė žala. Darbo metu – vykdant profesinę veiklą arba būnant darbe. Nelaimingiems atsitikimams darbe priskiriami eismo įvykiai

⁴¹ Darboviečių įrengimo bendrieji nuostatai (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1998-05-13, nr. 44-1224.

darbo metu, tačiau neįtraukiami eismo įvykiai pakeliui į darbą arba iš jo (angl. *"accident at work" means a discrete occurrence in the course of work which leads to physical or mental harm. The phrase "in the course of work" means whilst engaged in an occupational activity or during the time spent at work. This includes road traffic accidents that occur in the course of work but excludes commuting accidents, i.e. road accidents that occur during the journey between home and the workplace*). Atsižvelgusi į Reglamento Nr. 349/2011 1 straipsnio a) punkto apibrėžimus lietuvių ir anglų kalbomis, sprendžiama, jog nelaimingiems atsitikimams darbe išimtinai priskiriami nelaimingi atsitikimai, įvykę darbo metu, t. y. vykdant konkrečias darbo funkcijas, numatytas darbo sutartyje, arba fiziškai būnant darbe (angl. *engaged in an occupational activity or during the time spent at work*)⁴².

Įvykio darbe tyrimo išvada (sprendimas) pradeda nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimo ar nepripažinimo draudžiamuoju – ir sprendimo priėmimo procedūrą. Pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 6 str. 7 d., 7 str. 1, 2 d. 12 str. 3 p. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų⁴³ 22-23 punktuose nustatytą teisinį reguliavimą, sprendžiant dėl nelaimingo atsitikimo pripažinimo draudžiamuoju įvykiu, įvykio darbe tyrimo aktas visais atvejais yra privalomas vertinti dokumentas.

Taigi, nelaimingo atsitikimo tyrimo aktas yra būtinasis dokumentas, kuris yra surašomas nustatyta tvarka ištyrus nelaimingą atsitikimą darbe.

Nepaisant to, kad aktas yra privalomas ir būtinas dokumentas, tačiau jis pats savaime nėra besąlyginė vada VSDFV priimti sprendimą, kuris būtinai turėtų atitikti šiame akte padarytas išvadas. Tai lemia, kad sprendimo priėmimui VSDFV nagrinėja ir kitus pateiktus dokumentus, tačiau sprendžiant dėl nelaimingo atsitikimo pripažinimo draudžiamuoju įvykiu, nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo aktas visais atvejais yra privalomas vertinti dokumentas, o kiti dokumentai, kuriuose yra duomenų apie nelaimingą atsitikimą darbe, vertinami kaip padedantys nustatyti, ar nelaimingas

⁴² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2015-02-02 nutartis administracinėje byloje AB „ORLEN Lietuva“ v. Lietuvos Respublikos valstybinės darbo inspekcijos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Telšių skyrius, Nr. A-177-602/2015.

⁴³ Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatai (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2004-03-25, nr. 44-1448.

atsitikimas darbe laikytinas draudžiamuoju įvykiu bei ar gali būti taikoma kuri nors išimtis dėl įvykio pripažinimo nedraudžiamuoju⁴⁴.

Aktas turimą lemiamą reikšmę nustatyti ar buvo padaryti saugos ir sveikatos įstatymų pažeidimai. Akte esantys sprendimai dėl nelaimingo atsitikimo darbe priežasčių patvirtina, kad nelaimingą atsitikimą darbe lėmė akte konstatuoti darbo saugos reikalavimų pažeidimai. Pažymėtina, kad būtent šis aktas, kaip specialus dokumentas, kuriuo nustatomos nelaimingo atsitikimo darbe aplinkybės ir priežastys, turi lemiamą reikšmę vertinant, buvo ar nebuvo pažeistos darbo saugą ir sveikas darbo sąlygas reglamentuojančios teisės normos ir ar tie pažeidimai yra susiję priežastiniu ryšiu su nukentėjusiojo mirtimi⁴⁵.

Apibendrinant galima teigti, kad nelaimingo atsitikimo tyrimas užbaigiamas atitinkamo akto surašymu, kurio pagrindu nustatomi (arba nenustatomi) saugos ir sveikatos įstatymų pažeidimai. Aktas visais nelaimingų atsitikimų darbe pripažinimo atvejais yra privalomas dokumentas, tačiau šis dokumentas nėra pagrindinis, VSDFV sprendimo dėl nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimo / nepripažinimo draudžiamuoju / nedraudžiamuoju įvykiu, priėmimui.

⁴⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2012 m. kovo 26 d. nutartis administracinėje byloje A.D, K.D. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šiaulių skyrius ir Lietuvos valstybė, Nr. A-146-294/2012.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 n. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje D. G. ir V. G. v. AB „Achema“, Nr. 3K-3-556/2008.

3. NELAIMINGO ATSTITIKIMO PRIPAŽINIMAS DRAUDŽIAMUOJU / NEDRAUDŽIAMUOJU ĮVYKIU

Lietuvos Respublikoje įstatymų leidėjas įtvirtinto valstybinį socialinį draudimą, kurio priemonėmis visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimos nariams dėl draudžiamųjų įvykių prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos⁴⁶. Šio įstatymo pagrindu priimtas Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimo įstatymas, kuris nustatytais atvejais kompensuoja dėl draudžiamųjų įvykių negautas pajamas šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims, o jų mirties dėl draudžiamųjų įvykių atveju – jų šeimos nariams⁴⁷. Šis draudimas yra privalomas draudėjams⁴⁸. Šiuo draudimu apdraudžiama socialinė rizika - nedarbingumas dėl nelaimingo atsitikimo darbe, t.y. kompensuojamos darbuotojo negautos pajamos dėl sveikatos sužalojimo. Taigi draudimas kompensuoja tik negautas pajamas, susijusias darbo teisinais santykiais, t.y. pajamas, nuo kurių buvo skaičiuojamos ir mokamos socialinio draudimo įmokos, tačiau nekompensuojamos kitų pajamų, kurias darbuotojas gavo ar galėjo gauti iki žalos sveikatai patyrimo, taip pat nepadengia ir patirtų išlaidų dėl sveikatos būklės atgavimo bei neturtinės žalos, todėl draudimas nepadengia visos žalos, padarytos darbuotojo sveikatos sužalojimu. Tačiau žalos atlyginimas draudimu neatima galimybės žalą patyrusiam asmeniui gauti žalos atlyginimą ir kitu būdu.

Privalomu nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu įvesta žalos atlyginimo sistema, išsprendžiama galima darbdavio nemokumo problema, žalos atlyginimo mechanizmas tampa daug paprastesnis ir greitesnis. Be to, draudimu siekiama sumažinti ir atlygintinos žalos neigiamus padarinius darbdavio, kaip atsakingo už žalą asmens, turtinei padėčiai⁴⁹. Iš vienos pusės - tai, kad žalos atlyginimas darbuotojams, sužalotiems darbe, nesvarbu dėl kieno – darbuotojo ar darbdavio kaltės jis kilo, ar net, kai nėra darbdavio kaltės, labiau apsaugomi darbuotojo, kaip silpnesnės darbo sutarties šalies,

⁴⁶ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1991-06-20, nr. 17-447.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1999-12-29, r. 110-3207.

⁴⁸ *Draudėjas* – darbdavys, kaip nustatyta Lietuvos Respublikos darbo kodekse, taip pat valstybės ar savivaldybės institucija, įstaiga ar įmonė (toliau – įmonė), mokantys arba pagal įstatymus privalantys mokėti valstybinio socialinio draudimo įmokas nelaimingų atsitikimų darbe socialiniam draudimui. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 3 str. 6 p. *Valstybės žinios*, 1991-06-20, Nr. 17-447.

⁴⁹ BAGDANSKIS. T. Darbdavio materialinės atsakomybės problemos darbo teisiniuose santykiuose. *Jurisprudencija*, 2003, t. 40(32), p. 78.

interesai. Tačiau iš kitos pusės, socialinio draudimo schemas, susijusios su gamybinėmis traumomis ir profesiniais susirgimais, skirtingai nei kitos socialinės apsaugos schemas, labiau draudžia ne darbuotojus, o darbdavius, nes paprastai atsiranda kaip darbdavio draudimas, numatantis jam tenkančią atsakomybę⁵⁰. Taip pat, svarbu yra tai, kad socialinį draudimą reglamentuojantys teisės aktai nenurodo kaltės, kaip būtinosios sąlygos žalai atlyginti. Todėl socialiniu draudimu atlyginama ir tokia darbuotojo sveikatai padaryta žala, dėl kurio darbdavys nekaltas (pvz. nelaimingi atsitikimai pakeliui į darbą ar iš darbo). Taigi šis draudimas yra ne tik darbdavio atsakomybės draudimas, bet turi ir nemažą reikšmę ginant darbuotojų interesus.

3.1.Sprendimų priėmimo kompetencija

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo⁵¹ 6 str. 6 d. įtvirtinta, kad sprendimus dėl nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo pripažinimo draudžiamaisiais / nedraudžiamaisiais įvykiais, remdamiesi nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo ištyrimo ir patvirtinimo dokumentais, taip pat dėl išmokų nukentėjusiesiems skyrimo ir mokėjimo priima valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos (toliau – VSDFV) teritoriniai skyriai, vadovaudamiesi Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymu ir Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatais. VSDFV skyriams yra suteikta išimtinė teisė ir kompetencija dėl įvykio pripažinimo draudžiamuoju / nedraudžiamuoju. Šią poziciją patvirtino ir LVAT teismas, nagrinėdamas bylą, kurioje pareiškėja skundu prašė teismo pripažinti nelaimingą atsitikimą darbe draudžiamuoju. Teismas nagrinėdamas klausimą, ar teismas nagrinėdamas skundą gali pripažinti įvykį draudžiamuoju / nedraudžiamuoju, pasisakė, kad atsižvelgiant į tai, jog teismas nevykdo viešojo administravimo įgalinimų sprendžiant dėl nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimo draudžiamuoju ar nedraudžiamuoju įvykiu (toks reikalavimas nepriskirtinas nagrinėti administracinių teismų kompetencijai, o tai pagal aukščiau minėtą teisinį reguliavimą privalo atlikti VSDFV teritoriniai skyriai. Būtent VSDFV yra kompetentinga viešojo administravimo institucija, turinti teisę spręsti

⁵⁰ PIETERS, D. Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus. *Eugrimas*, 1998, p. 45.

⁵¹ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1999-12-29, Nr. 110-3207.

klausimą ir pripažinti nelaimingą atsitikimą darbe draudžiamuoju yra VSDFV skyriai, kurie įgalioti priimti sprendimus⁵².

Sprendimai priimami vadovaujantis Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatais, kuriuose imperatyviai nustatyta, kad priimant sprendimus dėl nelaimingų atsitikimų darbe, pripažinimo draudžiamaisiais įvykiais, turi būti remiamasi nelaimingų atsitikimų darbe ištyrimo ir patvirtinimo dokumentais. Šiame teisės akte detalizuota, kad nagrinėjant nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimo draudžiamuoju įvykiu klausimą, vadovaujamasi nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo aktu (forma N-1 ar N-2) taip pat vertinami prie aktų pridėti ar papildomai gauti kiti dokumentai: darbo laiko apskaitos žiniaraštis; darbo sutartis; pareiginė instrukcija (pareigybės aprašymas); įsakymas dėl komandiruotės; įvykio schema; liudytojų paaiškinimai apie nelaimingo atsitikimo darbe priežastis ir aplinkybes; pažyma apie traumos sunkumą; dokumentai (gydytojų išvados, tyrimų rezultatai, pažymos), kuriuose yra išvados dėl nukentėjusiojo neblaivumo, apsvaigimo nuo narkotinių ar kitų medžiagų; teismo sprendimai, nuosprendžiai ir kiti dokumentai, gauti iš teisėsaugos institucijų ir administracinius nusižengimus tiriančių institucijų; darbo sąlygų higieninė charakteristika, darbo aplinkos kenksmingų veiksnių matavimo rezultatų ir darbo sąlygų higieninio įvertinimo dokumentai; atitinkamos sveikatos priežiūros įstaigos darbo medicinos specialistų tyrimo ar ekspertizės išvada; kiti dokumentai, kuriuose yra duomenų apie nelaimingą atsitikimą darbe arba mirties dėl nelaimingo atsitikimo darbe priežastį.

Pagal teisinį reglamentavimą nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo aktas nėra laikytinas pagrindiniu (prioritetiniu) dokumentu, sprendžiant nelaimingo atsitikimo darbe priskyrimą prie draudžiamųjų / nedraudžiamųjų įvykių kategorijos. Nagrinėdamas nelaimingų atsitikimų darbe pripažinimo draudžiamaisiais įvykiais klausimą, VSDFV teritorinis skyrius pagal nelaimingo atsitikimo darbe aktus ir kartu gautus dokumentus vertina įvykio aplinkybes, laiką, vietą, asmens kreipimosi į gydymo įstaigą laiką. Kilus neaiškumui ar esant būtinybei gali būti pareikalauta papildomų dokumentų. Iš to darytina išvada, kad nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo aktas pats savaime nėra besąlyginė vada VSDFV priimti sprendimą, kuris būtinai turėtų atitikti šiame akte padarytas išvadas. VSDFV teritorinis skyrius, prieš priimdamas sprendimą, turi atsižvelgti į visus tuo

⁵² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2008 m. kovo 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. G. D. ir I. D. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius, Nr. A-556-601-08.

klausimu surinktus įrodymus ir, tik juos visus įvertinęs pagal įrodymų vertinimo taisykles, gali padaryti išvadas, kurios nulemia sprendimo pobūdį.

3.2. Nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimo / nepripažinimo draudžiamuoju įvykiu sąlygos

Sąlygos, pripažinti ar nepripažinti nelaimingą atsitikimą darbe draudžiamuoju įvykiu, įtvirtintos Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 7-13 punktuose ir Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 5-7 straipsniuose. Vadovaujantis šių teisės aktų minėtomis normomis, nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimą draudžiamuoju / nedraudžiamuoju galima skirstyti į tris esmines sąlygas: 1. Asmenys privalo būti apdrausti nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu. 2. Draudžiamieji įvykiai turi atitikti įtvirtintas sąlygas. 3. Nelaimingi atsitikimai darbe nebus pripažinti draudžiamaisiais, jei jie neatitinka nustatytų sąlygų, arba atitinka jas atitinka, tačiau jie įvykę esant tam tikromis aplinkybėmis, kurios ir lemia nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimą nedraudžiamuoju įvykiu.

Taigi, draudžiamaisiais įvykiais pripažįstami nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu apdraustiems asmenims. Asmenų baigtinis sąrašas pateikiamas Valstybinio socialinio draudimo įstatymo⁵³ 4 str. 1–4 dalyse ir 6 str. 4, 5, 8, 9, 10 dalyse. Apdraustasis asmuo – privalomai draudžiamas nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu asmuo, apie kurio draudimą teisės aktų nustatyta tvarka draudėjas pateikė pranešimą VSDFV teritoriniam skyriui ir už kurį jis mokėjo ar privalėjo mokėti nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokas⁵⁴. DK 99 str. 6. d. pagrindu, darbdavys privalo pranešti Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaigai apie asmens darbo pradžią ne vėliau kaip prieš vieną darbo dieną iki numatytos darbo pradžios, pateikiant 1-SD pranešimą⁵⁵.

Antroji sąlyga, ar nelaimingas atsitikimas darbe bus pripažįstamas draudžiamuoju, priklauso ar jis atitinka įtvirtintas tam tikras sąlygas. Pvz. nelaimingas atsitikimas bus pripažįstamas draudžiamuoju, jei jis įvyko dirbant draudėjo nustatytu darbo laiku, taip pat

⁵³ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1999-12-29, nr. 110-3207.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais), 3 str. 1 p. *Valstybės žinios*, 1999-12-29, nr. 110-3207.

⁵⁵ Duomenų apie apdraustuosius ir draudėjus pateikimo ir tikslinimo taisyklės, 4.1 p. *Valstybės žinios*, 2010-06-23, nr. 73-3728.

atskiru draudėjo nurodymu paskirtu dirbti laiku bei dirbant tarnybinių komandiruočių laiku, dirbant darbo sutartyje sulytą darbą (įskaitant ir darbo vietos parengimą bei sutvarkymą), taip pat atliekant kitus draudėjo pavestus su jo vykdoma veikla susijusius darbus draudėjo naudai, dirbant darbą, už kurį mokamas darbo užmokestis, nuo kurio mokamos arba turi būti mokamos nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokos.

Teisės aktuose numatyta ir papildoma socialinė apsauga ir garantija, nelaimingiems atsitikimams darbe įvykus papildomų, specialių pertraukų⁵⁶ ar pertraukų pailsėti ir pavalgyti metu, kai darbuotojas yra darbo vietoje, įmonės patalpose ar jos teritorijoje. Esminis šios normos reikalavimas - darbuotojas privalo būti darbo vietoje, įmonės patalpose ar jos teritorijoje.

Draudžiamaisiais įvykiais taip pat pripažįstami nelaimingi atsitikimai darbe, kuriuos ištyrus nustatoma, kad jie yra įvykę pakeliui į darbą ar iš darbo metu tarp darbovietės ir gyvenamosios vietos, ne darbovietėje esančios vietos, kurioje darbuotojui išmokamas darbo užmokestis, vietos ne darbovietės teritorijoje, kurioje darbuotojas gali būti pertraukos pailsėti ir pavalgyti metu, kelionės į komandiruotės vietą ir grįžimo iš jos metu, taip pat esant komandiruotėje – kelyje iš užduoties vykdymo vietos į poilsio (nakvynės) vietą ir iš jos.

Šioje teisės normoje kyla tam tikri neaiškumai, nes nėra sukonkretinta ar paaiškinanti nuostata dėl atsitikusio įvykio kelyje tarp darbo vietos ir gyvenamosios vietos, t.y. nėra aiški šios nuostatos apimtis. Šią problemą nagrinėjo J. Tartilas, kurio nuomone, reiktų aiškiai pasakyti, kokiais atvejais vykimo iš darbo į namus faktas nenutrūksta⁵⁷. Manytina, kad esminė sąlyga – įvykis turi būti nutikęs pačiame kelyje⁵⁸. Iki 2004-04-07 galiojusi Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pripažinimo draudiminiais įvykiais tvarka⁵⁹ numatė, kad nelaimingas atsitikimas darbe bus pripažįstamas vykstant į darbą ar iš darbo į gyvenamąją vietą tiesioginiais ar įprastiniais maršrutais per kelionei reikalingą laiką. VSDFV šią normą išaiškino, kad nelaimingi atsitikimai darbe, vykstant į darbą/iš darbo, negali būti pripažinti draudiminiais įvykiais, jeigu jie įvyko: darbo dienomis kelyje tarp darbovietės ir gyvenamosios vietos, vykstant tiesioginiu maršrutu (pagrindu laikomas trumpiausias maršrutas visuomeniniu transportu),

⁵⁶ Papildomų ir specialių pertraukų, įskaitomų į darbo laiką, nustatymo tvarka. *Valstybės žinios*, 2003-02-07, nr. 14-559.

⁵⁷ TARTILAS, J. Darbų saugos teisiniai aktai kritiniu aspektu. *Jurisprudencija*, 2008 8(110), p. 14.

⁵⁸ *Kelias* - inžinerinis statinys, skirtas transporto priemonių ir pėsčiųjų eismui.

⁵⁹ Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pripažinimo draudiminiais įvykiais tvarka (negalioja nuo 2004-04-07), 5.11 punktas. *Valstybės žinios*, 2000-02-04, nr. 11-266.

tačiau pakeliui aplankant įvairius objektus (kirpyklą, parduotuvę, restoraną, kavinę, alaus barą ir kt.) arba netiesioginiu maršrutu⁶⁰. Iš esmės pritartina buvusiam teisiniam reglamentavimui, nes šis eliminuoja sąvokos aiškinimo dviprasmybes.

Taigi iš nurodyto reglamentavimo akivaizdu, jog tam, kad įvykis būtų pripažintas draudžiamuoju, jis turi būti įvykęs kelyje į darbą ar iš darbo metu. Praktikoje yra nagrinėtas ginčas dėl šios sąvokos apimties ir taikymo. Teismo vertinimu, tai, kad pareiškėja jau buvo išėjusi pro nuosavo namo lauko duris, tikslu vykti į darbą, dar nesudaro pagrindo išvadai, kad pareiškėjos kelias į darbą jau buvo prasidėjęs. Ginčo teisinius santykius reguliuojantys teisės aktai neįtvirtina asmens gyvenamosios vietos sąvokos, ar momento, nuo kurio yra laikoma, kad kelias iš gyvenamosios vietos į darbą jau laikomas prasidėjusiu. Kita vertus, manytina, jog tam, kad asmuo būtų pripažintas išvykusi iš savo gyvenamosios vietos, nuo savo gyvenamojo būsto jis turi būti išvykęs, t. y. atsitraukęs per protingą atstumą. Šiuo atveju pareiškėja buvo tik išėjusi pro savo gyvenamojo namo lauko duris, jų dar neužrakinusi, todėl laikyti, kad ji buvo išvykusi iš savo gyvenamosios vietos, neatitiktų teisingumo ir protingumo kriterijų⁶¹.

Dar viena papildoma garantija taikoma, kai įspėjimo apie darbo sutarties nutraukimą laikotarpiu darbuotojas ieško naujo darbo. DK⁶² 130 str. 3 d. yra įtvirtinta pareiga suteikti darbuotojui laisvo nuo darbo laiko naujo darbo paieškoms. Šio laiko trukmė negali būti mažesnė negu dešimt procentų darbo laiko normos, tenkančios darbuotojui per įspėjimo terminą. Laisvas nuo darbo laikas suteikiamas darbuotojo ir darbdavio sutarta tvarka. Už šį laiką darbuotojui paliekamas jo vidutinis darbo užmokestis. Taigi, ši norma suteikia papildomą apsaugą darbuotojui, įvykus nelaimingam atsitikimui darbe už įmonės teritorijos ribų.

Taip pat, nukentėjusiems asmenims, kai žala sveikatai patiriama atliekant įstatymų nustatytas valstybines, visuomenines ar piliečio pareigas, kai už tą laiką mokamas darbo užmokestis arba atitinkama kompensacija, nuo kurių mokamos arba turi būti mokamos nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokos. Esminė šios normos sąlyga – visuomeninės ar piliečio pareigos atliekamos, kai už tą laiką mokamas darbo užmokestis arba atitinkama kompensacija. Taigi, tuo atveju, jei asmuo patyrė žalą sveikatai

⁶⁰ Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos 2001 m. rugpjūčio 16 d. išaiškinimas Nr. 307-15-3366. dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pripažinimo draudiminiais įvykiais tvarkos 5 ir 6 punktų taikymo. *Informaciniai pranešimai*, 2001-08-23, nr. 66-0.

⁶¹ Vilniaus apygardos administracinio teismo teisėjų kolegija. 2015-11-23 sprendimas administracinėje byloje R. J. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Vilniaus skyrius, Nr. I-6349-643/2015.

⁶² Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002-06-26, nr. 64-2569.

atlikdamas piliečio pareigas nemokamų atostogų metu (nedraudiminio laikotarpio metu) – nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo išmokos nebus paskirtos.

Nelaimingi atsitikimai darbe nebus pripažinti draudžiamaisiais, jei jie neatitinka nustatytų sąlygų, arba jas atitinka, tačiau jie įvykę esant bent vienai iš aplinkybių:

1. Apdraustasis asmuo nukentėjo dėl savo veikos, kurioje ikiteisminio tyrimo institucija arba teismas nustatė nusikalstamos veikos požymius arba kad ši veika yra susijusi su administraciniu nusižengimu, išskyrus darbo saugos ar darbo higienos norminių teisės aktų pažeidimus. Vyriausiojo administracinio teismo praktikoje, aiškinant Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 7 str. 2 d. 2 p. numatyto nedraudiminio įvykio sąlygų buvimą, laikomasi pozicijos, kad „<...> įstatymas nustato kelių esminių sąlygų būtinąją sutaptį tam, kad nelaimingas atsitikimas nebūtų pripažintas draudiminiu įvykiu: pirma, nukentėjusiojo asmens veika turi būti priežastiniame ryšyje su įvykio pasekmėmis („nukentėjo dėl savo veikos“); antra, nukentėjusiojo asmens veika turi turėti nusikaltimo ar administracinio teisės pažeidimo požymių, trečia, tokį teisinį veikos kvalifikavimą turi pagrįsti kompetentingų institucijų (teismo arba ikiteisminio tyrimo institucijos) sprendimai⁶³“. Pažymėtina, kad kompetentingų institucijų (teismo arba ikiteisminio tyrimo institucijos) sprendimai visais atvejais yra būtini, ir šios teisės normos taikymui nepakanka VSDFV konstatuoti, jog nukentėjusiojo veika yra susijusi su administraciniu teisės pažeidimu, t. y. administracinio teisės pažeidimo požymiai (sudėtis) turi būti konstatuoti kompetentingos institucijos sprendime.

Aiškinant ir taikant minėto įstatymo 7 str. 2 d. 2 p. nuostatą yra laikomasi nuoseklios pozicijos, jog nedraudiminiam įvykiui pripažinti taikytini itin aukšti įrodinėjimo standartai. Taikant minėto įstatymo 7 str. 2 d. 2 p. nėra sprendžiamas apdraustojo asmens baudžiamosios ar administracinės atsakomybės klausimas, tačiau itin griežtos nedraudiminio įvykio pripažinimo pasekmės (socialinių garantijų praradimas) leidžia teigti, kad įstatymo 7 str. 2 d. 2 p. numatytas nedraudiminis įvykis gali būti pripažintas tik tais atvejais, kai yra pašalintos visos ar beveik visos abejonės, jog

⁶³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2006 m. gruodžio 18 d. sprendimas administracinėje byloje R.P. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Klaipėdos skyrius, Nr. A-469-2215-06.

apdraustasis nukentėjo būtent darydamas nusikalstamą veiką ar administracinę teisės pažeidimą⁶⁴.

2. Apdraustasis asmuo sąmoningai (tyčia) siekė, kad įvyktų nelaimingas atsitikimas. Šioje teisės normoje įtvirtinama paties darbuotojo kaltė. Žmogaus kaltės forma priklauso nuo jo požiūrio į tai, kad jis kažką darydamas siekė tam tikro tikslo – žalos sveikatai. Šios teisės normos pagrindu laikytina, kad nelaimingą atsitikimą darbe nulėmė pats nukentėjusysis, t.y. egzistuoja priežastinis ryšis tarp nukentėjusiojo elgesio ir įvykusio nelaimingo atsitikimo darbe.
3. Apdraustasis asmuo sirgo liga, nesusijusia su darbu Viena iš tokių išimčių numatyta Įstatymo 7 straipsnio 2 dalies 4 punkte – kai apdraustasis sirgo liga, nesusijusia su darbu. Pažymėtina, kad įstatymų leidėjas šiuo atveju neatskyrė lėtinių ligų ir ūmių sveikatos sutrikimų, tačiau nurodė esminį tokių ligų požymį – sąsają su darbu. Tokiais atvejais nelaimingo atsitikimo kvalifikavimui teisinę reikšmę įgyja ne mirties ar sveikatos sutrikimo vieta arba laikas, o tik tai, ar liga buvo susijusi su darbu tiesioginiu priežastiniu ryšiu. Taigi tais atvejais, kai asmuo miršta arba patiria sveikatos sutrikimus dėl ligos, nelaimingi atsitikimai darbe pripažintini draudiminiais įvykiais tik tada, kai nustatoma, jog ligą ar mirtį iššaukė atliekamas darbas, betarpiškai darbo aplinkoje esantys sveikatai kenksmingi veiksniai⁶⁵.
4. Apdraustasis asmuo savavališkai (be darbdavio žinios) dirbo sau (savo interesais); Įvykus nelaimingam atsitikimui sunku įrodyti, ar ši darbuotojo veikla buvo suderinta su vadovybe (mirtino atsitikimo atveju viskas priklausytų nuo vadovo sąžinės)⁶⁶. Pagrindinis vaidmuo tenka įmonės vadovo ir / ar jo įgaliotų asmenų paaiškinimams, nes darbdavys gali patvirtinti arba paneigti, kad darbuotojas dirbo jo sutikimu. Šiuo atveju kyla įrodinėjimo problema. Darbuotojas gali dirbti sau (savo interesais), bet su darbdavio žinia, tačiau nėra jokio teisinio reglamentavimo, tokį susitarimą įforminti raštu. Nepritartina tokiam teisiniui reglamentavimui. Manytina, kad toks susitarimas tarp darbuotojo ir darbdavio turėtų būti įforminamas raštu, tam kad būtų apsaugoti ir darbuotojo ir darbdavio

⁶⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2014 m. balandžio 24 d. nutartis administracinėje byloje L. J. ir M. J. V. valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius, Nr. A552-586/2014.

⁶⁵ Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2014 m. vasario 2 d. nutartis administracinėje byloje K. N. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Klaipėdos skyrius, Nr. A-552-207-14.

⁶⁶ TARTILAS, J. Darbų saugos teisiniai aktai kritiniu aspektu. *Jurisprudencija*. 2008, 8 (110), p. 14.

teisiniai interesai. Pažymėtina, iki 2004-09-08 galiojusioje Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų redakcijoje buvo įtvirtinta, kad nelaimingi atsitikimai, susiję su darbu, yra atsitikimai, įvykę asmenims dirbantiems sau įmonėje (darbdavio ar padalinio vadovo rašytiniu leidimu)⁶⁷. Šis reglamentavimas būtų tikslesnis, kalbant apie atlieką darbą sau su darbdavio žinia, nes eliminuotų galimą šalių nesąžiningumą, įrodinėjimo našta ir iš to kylančius ginčus dėl šalių galimai teisinių interesų pažeidimų.

5. Prieš apdraustąjį asmenį buvo panaudotas smurtas, jeigu smurto aplinkybės ir motyvai nesusiję su darbu, išskyrus atvejus, kai nelaimingas atsitikimas įvyksta pakeliui į darbą ar iš darbo. Nuostatų 13.6 punkte, be kita ko, nustatyta, kad tokiais atvejais smurto aplinkybės ir motyvai nustatomi remiantis teisėsaugos institucijų arba nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo komisijos išvadomis. Praktikoje yra kilęs ginčas, ar nukentėjusiojo atžvilgiu darbo vietoje, t. y. Bendrovės patalpose, panaudotas smurtas yra susijęs su jo darbiniu funkcijų atlikimu. Byloje pranešimai apie įtarimą dėl G. D. nužudymo nebuvo niekam pareikšti, kad daugiau duomenų apie nužudymą ir mirties aplinkybes pateikti nėra galimybės bei kad nėra objektyvių duomenų, kuriais būtų galima pavirtinti ar paneigti, jog Bendrovei dėl šios tiriamos nusikalstamos veikos buvo padaryta kokia nors materialinė žala, t. y. iš byloje esančios medžiagos apie atliekamą ikiteisminį tyrimą negalima daryti aiškios ir vienareikšmiškos išvados, kad prieš G. D. panaudotas smurtas, lėmęs jo mirtį, buvo nesusijęs su darbu. Pažymėjo, kad Akto 17 punkte nelaimingo atsitikimo priežastimi nurodoma smurtinė mirtis, įvykdyta pašaliniais asmenimis smaigiant. Jame taip pat nurodoma, jog vyksta ikiteisminis. Vertino, kad ir iš šio dokumento negalima daryti neabejotinos išvados, kad prieš G. D. pavartoto smurto aplinkybės ir motyvai būtų nesusiję su darbu. Nepaisant to, kad dėl G. D. žūties ikiteisminis tyrimas nėra baigtas, ir į tai, kad šioje byloje nėra įrodymų, galinčių vienareikšmiškai patvirtinti, jog prieš G. D. pavartoto smurto aplinkybės ir motyvai būtų nesusiję su darbu, pirmosios instancijos teismas padarė išvadą, kad ginčijami sprendimai (dėl nelaimingo atsitikimo pripažinimo nedraudžiamuoju) yra nepagrįsti ir naikintini⁶⁸.

⁶⁷ Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai (negalioja nuo 2004-09-08), 8.7. punktas. *Valstybės žinios*, 2001-06-22, nr. 53-1881.

⁶⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2010 m. spalio 28 d. nutartis administracinėje byloje A. D. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šiaulių skyrius, Nr. A-502-1192/2010.

Taigi atsižvelgiant į teisinį reglamentavimą ir į teismo nutartį darytina išvada, kad smurto aplinkybės ir motyvai, jei jie nesusiję su darbu, turi būti pilnai ir išsamiai įrodyti ir patvirtinti.

Teisės aktuose numatytos ir papildomos sąlygos, kada draudžiamaisiais įvykiais taip pat nepripažįstami nelaimingi atsitikimai darbe, kuriuos ištyrus nustatoma, kad nelaimingas atsitikimas darbe įvyko esant tinkamoms, saugioms, sveikatai nekenksmingoms darbo sąlygoms ir juos lėmė apdraustojo asmens neblaivumas (girtumas) arba apsvaigimas nuo psichiką veikiančių medžiagų. Iš šios teisės normos loginės konstrukcijos matyti, kad joje įtvirtintos dvi kumuliatyvios (t. y. turinčios egzistuoti kartu) sąlygos pripažinti nelaimingą atsitikimą darbe nedraudiminiu įvykiu: pirma, turi būti įrodyta, kad nelaimingas atsitikimas darbe įvyko esant tinkamoms, saugioms, sveikatai nekenksmingoms darbo sąlygoms ir antra, nustatyta, jog nelaimingas atsitikimas yra susijęs priežastiniu ryšiu su apdraustojo neblaivumu (girtumu). LVAT konstatavo, kad nelaimingas atsitikimas darbe įvyko dėl darbdavio pareigos sudaryti darbuotojams saugias ir sveikatai nekenksmingas darbo sąlygas visais su darbu susijusiais aspektais neįgyvendinimo. Todėl nepasitvirtinus prielaidai, kad žuvusysis dirbo tinkamomis ir saugiomis sąlygomis, vertinimas, ar jo būseną (neblaivumas, apsvaigimas nuo psichiką veikiančių medžiagų) turėjo įtakos nelaimingo atsitikimo kilimui nebetenka teisinės reikšmės⁶⁹.

Nelaimingi atsitikimai pakeliui į darbą ar iš darbo nepripažįstami draudžiamaisiais įvykiais, jeigu apdraustasis asmuo buvo neblaivus ar apsvaigęs nuo psichiką veikiančių medžiagų. Šios teisės normos pagrindu laikytina, kad nelaimingą atsitikimą darbe nulemia pats nukentėjęsysis, t.y. egzistuoja priežastinis ryšys tarp nukentėjusiojo elgesio ir įvykusio nelaimingo atsitiko darbe, nes girtumo būseną įtakoja veiksmų motyvacija, elgesio kontrolės, adekvataus situacijos suvokimo ir reakcijos sumažėjimą.

Iki 2009-12-28 galiojo bendra teisės norma, nurodanti, kad draudiminiams įvykiams nepriskiriami nelaimingi atsitikimai darbe, kuriuos ištyrus nustatyta, kad jie įvyko dėl to, kad nukentėjęsysis buvo apsvaigęs nuo alkoholio, narkotikų ar toksinių medžiagų ir tai nebuvo susiję su technologiniu procesu. Dėl šios teisės normos Konstitucinis Teismas konstatavo, kad kiekvienas pilietis turi teisę į socialinę apsaugą. Valstybė yra įpareigota nustatyti tinkamas teisės įgyvendinimo ir teisinio gynimo priemones; įstatymų leidėjo

⁶⁹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis administracinėje byloje D. N. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius, Nr. A-502-2890-12.

prerogatyva – nustatyti tinkamą teisinį reguliavimą. Konstitucinė teisė į tinkamas ir saugias darbo sąlygas suponuoja darbdavio pareigą užtikrinti darbo sąlygų tinkamumą, sveikumą, tačiau nepaneigia darbuotojo pareigos laikytis darbo saugos reikalavimų, būti blaiviam darbe, neapsvaigusiam nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų. Toks teisinis reguliavimas, kuris draudiminiu įvykiu nelaiko nelaimingo atsitikimo darbe ar susirgimo profesine liga neblaiviam, apsvaigusiam nuo narkotinių, toksinių, psichotropinių medžiagų apdraustajam, kurio sveikatai buvo pakenkta ne dėl jo būsenos, yra laikomas prieštaraujančiu LR Konstitucijai⁷⁰. Įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į minėtą Konstitucinio teismo išaiškinimą, pakeitė minėta teisės normą⁷¹, numatydamas išlygą dėl neblaivumo.

Neblaivumas ar apsvaigimas nelaimingo atsitikimo darbe metu nustatomas vadovaujantis Transporto priemonės vairuojančių ir kitų asmenų neblaivumo (girtumo) ar apsvaigimo nustatymo taisyklėmis⁷². Jeigu neblaivumas ar apsvaigimas nenustatytas taisyklėse nustatyta tvarka, šis faktas įrodomas pagal asmens sveikatos priežiūros įstaigų atliktų tyrimų išvadas apie nustatytą alkoholio ar svaigųjų medžiagų koncentraciją biologinėse organizmo terpėse (kraujyje, šlapime, seilėse ar kituose organizmo skysčiuose), o nesant tyrimo – pagal apdraustojo asmens medicininiuose dokumentuose aprašytus asmens sveikatos priežiūros įstaigos gydytojų ar kitų turinčių reikiamą kvalifikaciją ir įgūdžius medicinos specialistų nustatytus neblaivumo ar apsvaigimo nuo narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų būseną įrodančius klinikinius simptomus, taip pat remiantis darbdavio sudarytos komisijos ar nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo komisijos išvada⁷³.

Pabrėžtina, jog vien aplinkybės, kad darbuotojas yra neblaivus, nepakanka. Pagal LAT senato nutarimą Nr. 45 šiurkščiu darbo drausmės pažeidimu darbuotojo neblaivumą galima pavadinti tik tuomet, kai darbuotojas yra neblaivus: 1. darbo vietoje; 2. darbo metu; 3. ši būseną yra nesusijusi su įmonėje vykstančiais gamybos procesais. Tik esant

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas. 2008 m. balandžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 7 straipsnio 2 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nuostatos ir dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimu Nr. 309 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 13 punkto (2004 m. kovo 22 d. redakcija) nuostatos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 56/06.

⁷¹ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 7 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2009-12-28, nr. 154-6950.

⁷² Transporto priemonės vairuojančių ir kitų asmenų neblaivumo ar apsvaigimo nustatymo taisyklės. *Valstybės žinios*, 2006-05-18, nr. 56-2000.

⁷³ Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatai (su pakeitimais ir papildymais), 13.1. p. *Valstybės žinios*, 2004-03-25, nr. 44-1448.

šių aplinkybių visumai darbdavys gali imtis priemonių, t. y. nušalinti darbuotoją nuo darbo bei taikyti drausminio poveikio priemones. Nušalinimą nuo darbo tokiais atvejais galima pavadinti tam tikra darbdavio savigyna, numatyta DK 37 straipsnyje. Darbdavys pasinaudoja įstatymo suteikta savigynos teise ne tik nuo neblaivaus darbuotojo nekokybiško darbo, bet ir nuo nelaimingo atsitikimo rizikos esant darbuotojui neblaiviam⁷⁴.

Nelaimingo atsitikimo pripažinimas nedraudžiamuoju lemia atitinkamų socialinių draudimo įstatymų taikymą ir iš jų kylančių išmokų dydį, todėl toks sprendimas įtakoja asmens netekto darbingumo pajamų kompensavimo dydį. Todėl toks sprendimas turi būti pilnai įrodytas. Pažymėtina, kad *onus probandi* (įrodinėjimo pareiga) dėl Įstatymo 7 straipsnio nuostatų taikymo tenka subjektui, kuriam suteikta kompetencija priimti sprendimą dėl nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimo nedraudiminiu įvykiu. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje ne kartą akcentuota, jog Įstatymo paskirtis, išimtinis nedraudiminių įvykių pobūdis ir itin griežtos nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimo nedraudiminiu įvykiu pasekmės nukentėjusiajam (socialinių garantijų praradimas) lemia, kad nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimui nedraudiminiu įvykiu keliami itin aukšti įrodinėjimo standartai⁷⁵.

Kalbant apie sprendimo pripažinti įvykį draudžiamuoju priėmimą – praktikoje kyla ginčų dėl Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 100 punkto taikymo, kuris įtvirtina sprendimo priėmimo terminą: sprendimas dėl nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimo draudžiamuoju įvykiu turi būti priimtas ne vėliau kaip per 20 darbo dienų nuo paskutinio reikiamo dokumento gavimo teritoriniame skyriuje. Problema kyla dėl formuluotės „nuo paskutinio reikiamo dokumento gavimo“. Šiuo atveju, nėra apibrėžtas terminas, todėl kyla grėsmė piktnaudžiauti sprendimo priėmimu – nes šis gali būti nukeliamas neapibrėžtam terminui. Teismų praktikoje yra kilęs analogiškas ginčas, ir teismas vertindamas bylos duomenis nustatė, kad VSDFV nepagrįstai neapibrėžtam laikui nukėlė nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimo draudžiamuoju /nedraudžiamuoju įvykiu sprendimo klausimą, o tai, be kita ko,

⁷⁴ TARTILAITĖ, A. Nelaimingas atsitikimas darbe darbuotojui esant neblaiviam: samprata, prevencija ir teisinė atsakomybė. *Socialinių mokslų studijos*. 2010, p. 325.

⁷⁵ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2013 m. lapkričio 28 d. sprendimas administracinėje byloje N.U. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyrius, Nr. A-552-999/2013.

prieštarauja konstitucinei teisės į socialinę paramą garantijai, taip pat teisingumo ir protingumo principams⁷⁶.

Praktikoje gali pasitaikyti atvejų, kuomet žala sveikatai patiriama įvykio darbe (įskaitant eismo įvykį) metu nelegalaus darbo atveju. Šiuo atveju, atsižvelgiant į tai, kad asmuo nėra draudžiamas nei nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu nei ligos ir motinystės socialiniu draudimu – atsakomybė už patirtą žalą taikoma darbdaviui (nustačius nelegalaus darbo faktą), tačiau tada kyla tinkamo žalos atlyginimo darbuotojui grėsmė, nes nėra jokių garantijų, kad darbdavys atlygins tokiam asmeniui patirtą žalą tinkamai ir pilna apimtimi. Šiuo atveju vadovaujamasi Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinuoju įstatymu⁷⁷. Šio įstatymo pagrindu žalą darbuotojui atlygina juridiniai ir fiziniai asmenys, atsakingi už žalos atlyginimą dėl nukentėjusiojo sveikatos sužalojimo darbe ar jo mirties. Atlyginama su darbo užmokesčio ar jo dalies netekimu susijusi žala, taip pat atlyginama nukentėjusiajam kitus nuostolius (papildomas išlaidas), turėtus dėl sveikatos sužalojimo (pagerintas maitinimas, protezavimas, slauga, gydymo išlaidos ir kt.). Šiuo įstatymu yra įtvirtinama apsauga darbuotojui darbdavio nemokumo atveju. Šiame įstatyme nurodyta kad žalos atlyginimo mokėjimo prievolė pereina valstybei šiais atvejais: kai įmonei iškelta bankroto byla, kai įmonė likviduojama dėl bankroto, taip pat kai įmonė neveikia ir jai netaikoma bankroto procedūra bei dėl lėšų ir turto stokos įmonėje pagal teismo antstolių kontoros dokumentus nėra galimybės išieškoti nukentėjusiems teismo priteistą žalos atlyginimą; kai įmonė yra likviduota ir (ar) išregistruota, kai nėra jos teisių ir pareigų perėmėjo, tačiau žalos atlyginimas nebuvo nei išmokėtas, nei kapitalizuotas, nei perduota ši prievolė aukštesniajai organizacijai; kai nuolatinis Lietuvos Respublikos gyventojas, turintis teisę gauti žalos atlyginimą tarptautinėje sutartyje nustatyta tvarka iš užsienyje esančios už žalą atsakingos įmonės, jo negauna. Jei žalos atlyginimo mokėjimo prievolė valstybei nepereina, tada žala atlyginama Garantijų darbuotojams jų darbdaviui tapus nemokiam ir ilgalaikio darbo išmokų įstatymo pagrindu⁷⁸.

Dar viena problema kyla dėl nelaimingų atsitikimų darbe pripažinimo esant nuotolinio darbo sutarčiai. Asmenims, dirbantiems pagal nuotolinio darbo sutartį,

⁷⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2012 m. kovo 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-146-294/2012 A.D., K.D. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šiaulių skyrius ir Lietuvos valstybė, Nr. A-146-294/2012.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1997-07-16, Nr. 67-1656.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos garantijų darbuotojams jų darbdaviui tapus nemokiam ir ilgalaikio darbo išmokų įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016-09-19, Nr. 23708.

draudžiamaisiais įvykiais pripažįstami tik tie nelaimingi atsitikimai, kuriuos, dirbant darbdavio naudai, lėmė ar sukėlė darbdavio pateiktos medžiagos ar darbo priemonės, taip pat pats gamybos procesas (tačiau pagal esamą teisinį reglamentavimą darbuotojo naudojamos darbo priemonės, įranga, *darbo vieta* turi atitikti darbuotojų saugos ir sveikatos teisės aktų reikalavimus. Darbdavys apmoko darbuotoją, kaip saugiai naudotis darbdavio suteiktomis darbo priemonėmis ir įranga⁷⁹, taip pat gali įvertinti darbo vietos profesinę riziką). Pagal tokį aiškinimą – darbuotojo patirta žala sveikatai būtų laikoma tik esant įrangos ar darbo priemonių netinkamo naudojimo priežastimi. Pasak G. Tamašauskaitės (2013), nuotolinio darbo atveju, kai darbuotojas pats apskaito darbo laiką ir dažnai turi derinti asmenines šeimines ir profesines pareigas, atsiranda rizika, sprendžiant, kurie įvykiai laikytini nelaimingais atsitikimais darbe, o kurie – ne. Manytina, kad darbo sutarties šalys, sulygdamos dėl nuotolinio darbo, turėtų aiškiai susitarti dėl nelaimingų atsitikimų darbe pripažinimo ir kvalifikavimo tvarkos ir sąlygų. Būtų tikslinga numatyti konkrečius darbo funkcijos atlikimo laikotarpius (tarkime, darbo laiko intervalus). Jeigu įvykis, kurio metu nuotolinis darbuotojas patirtų traumą, įvyktų susitarime numatytu laikotarpiu kaip numatytu darbo laiku, toks įvykis, atlikus visapusi faktinių aplinkybių tyrimą, laikytinas nelaimingu atsitikimu darbe. Antraip, jeigu darbuotojas patiria traumą vykdydamas ne darbo funkcijas ar laiku, kuris pagal susitarimą nepriskiriamas darbo laikui, įvykis neturėtų būti laikomas nelaimingu atsitikimu darbe⁸⁰.

Manytina, kad teisinis reglamentavimas nėra tikslus, nes asmenims, dirbantiems pagal nuotolinio darbo sutartį, draudžiamaisiais įvykiais pripažįstami tik tie nelaimingi atsitikimai, kuriuos, dirbant darbdavio naudai, lėmė ar sukėlė darbdavio pateiktos medžiagos ar darbo priemonės, taip pat pats gamybos procesas. Toks reglamentavimas iš esmės neatitinka nelaimingo atsitikimo darbe sąvokos, todėl pažeidžiamos darbuotojų, dirbančių pagal nuotolinę darbo sutartį, teisės į tinkamą netektų pajamų kompensavimą. Sutiktina, su G. Tamašauskaitės (2013) nuomone, kad būtų tikslinga nusistatyti darbo funkcijos atlikimo laikotarpius, ir draudžiamaisiais įvykiais pripažinti ne tik nelaimingus atsitikimus, kuriuos lėmė ar sukėlė darbdavio pateiktos medžiagos ar darbo priemonės, taip pat pats gamybos procesas. Nustačius darbo funkcijų atlikimo intervalus – įvykis darbe atitiktų nelaimingo atsitikimo darbe sąvoką (atliekant darbo funkcijas ar būnant darbo vietoje, dėl kurio darbuotojas patiria žalą sveikatai ir netenka darbingumo nors

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl atskirų darbo sutarčių ypatumų patvirtinimo (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2003-08-22, Nr. 81-3690.

⁸⁰ TAMAŠAUSKAITĖ, Gintarė. Nuotolinio darbo teisinis reguliavimas. *Teisė*, 2013, p. 200.

vienai dienai). Šiuo atveju turėtų būti tikslinamas Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 6 str. 6 d. nustatant, kad Asmenims, dirbantiems pagal nuotolinio darbo sutartį, draudžiamaisiais įvykiais pripažįstami nelaimingi atsitikimai, įvykę nustatytu darbo laiko intervalu ir kuriuos dirbant darbdavio naudai lėmė ar sukėlė darbdavio pateiktos medžiagos ar darbo priemonės, taip pat pats gamybos procesas.

3.3. Netekto darbingumo pajamų kompensavimas

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas ir Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas yra vieni iš įstatymų, kuriais įgyvendinama Konstitucijos⁸¹ 52 str. laiduotų piliečių teisė gauti socialinę paramą.

Draudimo išmokos dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo yra mokama vadovaujantis Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo ir Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų skyrimo nuostatų nustatyta tvarka. Tais atvejais, kai nelaimingas atsitikimas darbe neištiriamas, per 30 dienų nuo kreipimosi draudimo išmokos skiriamos vadovaujantis Ligos ir motinystės įstatymu bei Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų skyrimo nuostatais.

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 2 str. 1 d. teisiškai įtvirtinta nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo paskirtis - šio įstatymo nustatytais atvejais kompensuoti dėl draudžiamųjų įvykių (nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo ar profesinių ligų) negautas pajamas šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims, o jų mirties dėl draudžiamųjų įvykių atvejais – jų šeimos nariams. Šio įstatymo 11 str. pagrindu apdraustajam asmeniui, dėl įvykio, pripažinto draudžiamuoju, netekusiui dalies ar viso darbingumo iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto nelaimingų atsitikimų darbe socialiniam draudimui skirtų lėšų gali būti numatytos tam tikros draudimo išmokos, kurias galima skirstyti į ligos išmokas, kompensacijas ir draudimo išmokas.

Ligos išmoka skiriama kompensuoti netekto darbingumo pajamas. Ši išmoka yra skiriama asmenims, tapusiems laikinai nedarbingiems dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo, pripažintų draudžiamaisiais įvykiais. Apdraustajam asmeniui

⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992-11-30, Nr. 33-1014.

tapus laikinai nedarbingam dėl įvykio, pripažinto draudžiamuoju, jam mokama ligos išmoka, kurios dydis yra 100 procentų kompensuojamojo uždarbio, taikomo ligos išmokoms skaičiuoti. Apdraustiesiems, kurie dėl nelaimingo atsitikimo darbe gydosi sveikatos priežiūros įstaigoje, teikiančioje ortopedines ir (ar) protezavimo paslaugas, ligos išmoka mokama už visą gydymosi sveikatos priežiūros įstaigoje laiką, įskaitant kelionės laiką, kuriam nustatyta tvarka išduodamas elektroninis nedarbingumo pažymėjimas. Tuo atveju, jei darbuotojui, tapusiam laikinai nedarbingu dėl nelaimingo atsitikimo darbe pasekmių nemokamų atostogų metu arba nušalinus darbuotoją nuo darbo, ligos išmoka mokama nuo tos dienos, kurią darbuotojas turėjo pradėti dirbti pasibaigus nemokamų atostogų ar nušalinimo nuo darbo laikotarpiui.

Vis dėlto, ligos pašalpa visiškai nekompensuoja negautų pajamų. Kompensuojamasis uždarbis ligos išmokoms apskaičiuojamas pagal apdraustojo asmens draudžiamąsias pajamas, turėtas per paeiliui einančius 3 kalendorinius mėnesius, buvusius iki praeito kalendorinio mėnesio prieš laikinojo nedarbingumo nustatymo mėnesį. Galimas atvejis, kad darbuotojo darbo užmokestis padidėjo prieš įvykstant nelaimingam atsitikimui darbe (pvz. 2017-02-01 padidėjo darbo užmokestis (nuo 500 EUR iki 750 EUR), o nelaimingas atsitikimas įvyko 2017-02-28). Tokiam darbuotojui kompensuojamasis uždarbis bus apskaičiuojamas pagal jo pajamas turėtas nuo 2016-10-01 iki 2016-12-31. Vadinasi, šiuo atveju mokama ligos pašalpa nekompensuos visų negautų pajamų.

Tačiau numatoma ir tam tikra apsauga, tuo atveju, jei darbuotojas neturėjo draudžiamųjų pajamų per paeiliui einančius 3 kalendorinius mėnesius, buvusius iki praeito kalendorinio mėnesio prieš laikinojo nedarbingumo nustatymo mėnesį. Kompensuojamasis uždarbis ligos išmokai apskaičiuoti negali būti mažesnis negu užpraeito ketvirčio 15 procentų šalies vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio, apskaičiuoto pirmąją laikinojo nedarbingumo nustatymo dieną. Šiuo atveju ligos išmokai apskaičiuoti nėra būtinas darbo stažas, nes ligos išmoka skiriama, jeigu teisė ją gauti atsirado draudimo laikotarpiu. Iš esmės pritartina tokiame teisiniame reglamentavime, nes suteikia garantijas nukentėjusiems asmenims, tuo atveju, jei jie neturėjo draudžiamų pajamų per paeiliui einančius 3 kalendorinius mėnesius, buvusius iki praeito kalendorinio mėnesio prieš laikinojo nedarbingumo nustatymo mėnesį.

Ligos pašalpos dydžiui yra numatytas ir tam tikras ribojimas. Mėnesio kompensuojamasis uždarbis ligos išmokoms apskaičiuoti negali viršyti užpraeito

ketvirčio dviejų šalies vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių dydžio. Vadinasi šiuo atveju ligos pašalpa taip pat nekompensuos visų negautų pajamų dėl netekto darbingumo.

Praktikoje kyla problema, dėl ligos išmokos apskaičiavimo už darbo laiką pagal asmens darbo (pamainų) grafiką tos darbovietės, kurioje įvyko nelaimingas atsitikimas darbe. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 40 p. nustatyta, kad ligos pašalpa mokama už darbo laiką pagal asmens darbo (pamainų) grafiką ir tuo atveju, kai asmuo dirba keliose darbovietėse, ligos pašalpa mokama pagal asmens darbo (pamainų) grafiką tos darbovietės, kurioje įvyko nelaimingas atsitikimas darbe arba buvo nustatyta profesinė liga. Taikant šiuo metu galiojančių teisės aktų nuostatas, gali susidaryti atvejai, kai apdraustasis asmuo gali gauti didesnę pašalpos sumą (kai yra įskaičiuojamos jo realiai dirbtos dienos pagal grafiką, netaikant 5 dienų darbo savaitės) ir gali būti taip, kaip ir šiuo atveju, kad apdraustajam paskaičiuota pašalpos suma (mokant tik už tas dienas, kurioje asmuo realiai dirbo toje darbovietėje) yra mažesnė, nei ji būtų paskaičiuota taikant 5 dienų darbo savaitę (nepaisant to, kad uždarbis ligos pašalpai skaičiuoti yra apskaičiuojamas iš viso asmens kompensuojamojo darbo užmokesčio, tačiau išmokamas tik už tas dienas, kurios yra dirbtos pagal darbo pamainų grafiką). Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius, nagrinėdamas 2016-01-11 gautą pareiškėjos skundą pažymėjo, kad nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo paskirtis (tikslas) yra kompensuoti ne tik asmens netektas pajamas iš tos darbovietės, kurioje įvyko nelaimingas atsitikimas darbe, tačiau visas dėl draudžiamąjo įvykio asmens negautas pajamas (įtraukiant ir asmens netektas pajamas iš kitos (-ų) darbovietės (-ių), kai asmuo dirba keliose darbovietėse). Seimo kontrolierius atkreipia dėmesį, jog Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 40 punkte nustatyta, kad ligos pašalpa mokama už darbo laiką pagal asmens darbo (pamainų) grafiką ir tuo atveju, kai asmuo dirba keliose darbovietėse, ligos pašalpa mokama pagal asmens darbo (pamainų) grafiką tos darbovietės, kurioje įvyko nelaimingas atsitikimas darbe arba buvo nustatyta profesinė liga. Remiantis minėta nuostata, darytina išvada, jog tais atvejais, kai asmuo dirba keliose darbovietėse, jam nėra kompensuojamos visos dėl draudžiamąjo įvykio negautos pajamos, t. y. netektos pajamos iš kitos (-ų) darbovietės (-ių), kai asmuo dirba keliose darbovietėse.

Asmeniui skaičiuojant ligos dėl nelaimingo atsitikimo darbe pašalpą, kol nelaimingas atsitikimas darbe neištirtas teisės aktų nustatyta tvarka, ligos pašalpa mokama vadovaujantis Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo bei Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatomis, tačiau nelaimingą atsitikimą darbe

ištirus ir pripažinus įvykį draudžiamuoju, ligos pašalpa perskaičiuojama pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų skyrimo nuostatus. Kaip minėta aukščiau, tuo atveju, kai asmuo dirba keliose darbovietėse, ligos pašalpa dėl nelaimingo atsitikimo darbe (įvykį pripažinus draudžiamuoju) yra 100 procentų kompensuojamo darbo užmokesčio, tačiau kitaip nei ligos pašalpos, apskaičiuojamos ir mokamos pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme bei Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatuose įtvirtintas teises normas, atveju, ligos pašalpa dėl nelaimingo atsitikimo darbe (įvykį pripažinus draudžiamuoju) apskaičiuojama ir mokama pagal asmens darbo (pamainų) grafiką tos darbovietės, kurioje įvyko nelaimingas atsitikimas darbe arba buvo nustatyta profesinė liga, t. y. nustatytas skirtingas teisinis reglamentavimas iš esmės tapatiems teisiniams santykiams. Seimo kontrolierius pažymėjo, kad šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į Konstitucijos 29 straipsnį, pagal kurį įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys yra lygūs. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo praktikoje yra ne kartą akcentavęs, jog „[...] pagal šiame straipsnyje įtvirtintą konstitucinį asmenų lygybės įstatymui principą reikalaujama, kad teisėje pagrindinės teisės ir pareigos būtų įtvirtintos visiems vienodai“ ir kad „konstitucinis asmenų lygybės principas būtų pažeistas, jeigu tam tikri asmenys ar jų grupės būtų traktuojami skirtingai, nors tarp jų nėra tokio pobūdžio ir tokios apimties skirtumų, kad toks nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas“. Atsižvelgiant į tai, Seimo kontrolieriaus nuomone, teisiniu reguliavimu turėtų būti įtvirtinti tokie principai ir taisyklės, kurie nedarytų nepagrįstų skirtumų ir, kuriais remiantis, būtų vienodai apskaičiuojamos bei mokamos ligos pašalpos pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme bei Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatuose įtvirtintas teises normas bei ligos pašalpos dėl nelaimingo atsitikimo darbe (įvykį pripažinus draudžiamuoju), reglamentuojamos Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme ir Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų skyrimo nuostatuose⁸².

Taigi, pagal esamą teisinį reglamentavimą, kalbant apie Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 11 str. mokamą ligos išmoką matomi du probleminiai aspektai. Vienas jų iškyla atveju, kai asmuo dirba keliose darbovietėse, jam nėra kompensuojamos visos dėl draudžiamuoju įvykio negautos

⁸² *Pažyma dėl skundo prieš Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministeriją, Nr. 4D-2014/1-54* [interaktyvus, žiūrėta 2017-03-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrski.lt/lt/seimo-kontrolieriu---pazymos/download/2-seimo-kontrolieriu-pazymos/7513-pazyma-del-skundo-pries-lietuvos-respublikos-socialines-apsaugos-ir-darbo-ministerija.html>>.

pajamos, t. y. netektos pajamos iš kitos (-ų) darbovietės (-ių), kai asmuo dirba keliose darbovietėse. Ir antras probleminis aspektas - nustatytas skirtingas teisinis reglamentavimas iš esmės tapatiems teisiniams santykiams - skiriamai ir mokamai ligos išmokai pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme bei Ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatuose įtvirtintas teisės normas bei ligos pašalpos dėl nelaimingo atsitikimo darbe (įvykį pripažinus draudžiamuoju), reglamentuojamos Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme ir Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų skyrimo nuostatuose.

Netekto darbingumo kompensacijos. Netekto darbingumo kompensacijos gali būti dviejų rūšių: netekto darbingumo vienkartinė kompensacija ir netekto darbingumo periodinė kompensacija. Šių rūšių kompensacijos priklauso nuo netekto darbingumo. Jeigu nukentėjusysis dėl draudžiamąjo įvykio terminuotai netenka iki 20 procentų darbingumo, jam išmokama netekto darbingumo vienkartinė kompensacija (10 procentų jo 24 mėnesių kompensuojamojo uždarbio); jeigu nukentėjusysis dėl draudžiamąjo įvykio terminuotai netenka daugiau kaip 20, bet mažiau kaip 30 procentų darbingumo, jam išmokama netekto darbingumo vienkartinė kompensacija (20 procentų jo 24 mėnesių kompensuojamojo uždarbio). Tuo atveju jei nustatytas neterminuotas nedarbingumas – vienkartinė kompensacijos dydis trigubinamas įstatymo nustatyta tvarka. Periodinė netekto darbingumo kompensacija mokama jei nukentėjusysis dėl draudžiamąjo įvykio neteko nuo 30 iki 45 procentų darbingumo, taip pat asmeniui, dėl draudžiamąjo įvykio netekusiam 45 ir daugiau procentų darbingumo, mokama netekto darbingumo periodinė kompensacija jeigu asmuo dėl to paties draudžiamąjo įvykio neturi teisės į tokio paties dydžio arba didesnę netekto darbingumo socialinio draudimo pensiją; arba jeigu asmeniui dėl to paties draudžiamąjo įvykio mokama netekto darbingumo socialinio draudimo pensija yra mažesnė už apskaičiuotą netekto darbingumo periodinę kompensaciją.

Pagal esamą teisinį reglamentavimą - netekto darbingumo kompensacijų paskirtis nėra nurodoma, todėl neaiški ir dėl to kyla šios kompensacijos paskirties ir įstatymo taikymo problematika (nors praktikoje ginčų ir nėra). Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo paskirtis – draudimo išmokomis kompensuoti dėl draudžiamųjų įvykių negautas pajamas. Nedarbingu laikomas asmuo, kurį Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba (toliau NDNT) pripažįsta netekusiu 75 – 100 procentų darbingumo (t.y. jam nustatoma 0 – 25 procentų darbingumo). Iš dalies darbingu laikomas asmuo, kurį NDNT pripažįsta netekusiu 45 – 70 procentų darbingumo

(t.y. jam nustatoma 30 – 55 procentų darbingumo). Jei NDNT asmenį pripažįsta netekusiu 0 – 40 procentų darbingumo (t.y. jam nustatoma 60 – 100 procentų darbingumo), asmuo laikomas darbingu. Taigi, asmuo, netekęs dalies darbingumo, laikomas arba darbingu iš dalies darbingu. Šis asmuo gali ir toliau dirbti bei gauti pajamų, o Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas papildomai kompensuoja dėl draudžiamųjų įvykių negautas pajamas, nors praktiškai asmuo dirba, gauna pajamas ir gauna kompensaciją, kuri neaišku ką kompensuoja. Kalbant apie periodinę netekto darbingumo kompensaciją - ši taip pat nekompensuoja visų darbo pajamų, nes tai sąlygoja jos apskaičiavimo tvarka, nurodyta Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo⁸³ 63 p. Įstatymų leidejas tokį kompensacijos dydžio apskaičiavimo tvarką įtvirtino siekdamas nustatyti papildomas garantijas darbuotojams, netekusiems darbingumo, nors kaip ir minėta prieš tai – jie turi galimybę dirbti, todėl lieka neaiški šios kompensacijos paskirtis.

Kompensacijos asmeniui mirus. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 11 straipsnio 2 ir 3 dalys nustato, kad apdraustajam mirus dėl draudžiamąjo įvykio, jo šeimos nariams lygiomis dalimis išmokama vienkartinė draudimo išmoka, taip pat lygiomis dalimis mokama periodinė draudimo išmoka. Vadovaujantis įstatymo 26 str. 1 d., jeigu apdraustasis asmuo dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba ūmios profesinės ligos, pripažintų draudžiamaisiais įvykiais, miršta, teisę į periodinę draudimo išmoką turi nedarbingi asmenys, kurie buvo mirusiojo išlaikomi arba jo mirties dieną turėjo teisę gauti jo išlaikymą, taip pat mirusiojo vaikas (vaikai), gimęs (gimę) praėjus ne daugiau kaip 300 dienų po jo mirties. Periodinę draudimo išmoką taip pat turi teisę gauti mirusiojo vaikai (įvaikiai), kurie buvo mirusiojo išlaikomi arba po jo mirties dienos įgijo teisę į jo išlaikymą. Periodinę draudimo išmoką taip pat turi teisę gauti mirusiojo vaikai (įvaikiai), kurie buvo mirusiojo išlaikomi arba po jo mirties dienos įgijo teisę į jo išlaikymą. Vadovaujantis įstatymo 27 str. 1 d., apdraustajam asmeniui mirus dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba ūmios profesinės ligos, pripažintų draudžiamaisiais įvykiais, mirusiojo šeimai išmokama vienkartinė draudimo išmoka, lygi 60 šalies vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių, galiojusių užpraeitą ketvirtį iki mirties dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba ūmios profesinės ligos mėnesio, dydžių. Ši išmoka lygiomis dalimis išmokama kiekvienam mirusiojo šeimos

⁸³ Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatai (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2004-03-25, Nr. 44-1448.

nariui. Taigi, nustatytu teisiniu reglamentavimu nustatytos išmokos visiškai ar iš dalies kompensuoja apdraustiesiems asmenims, o jų mirties atveju – jų šeimos nariams dėl draudžiamųjų įvykių prarastas pajamas.

Atsižvelgiant į esamą teisinį reglamentavimą, galima teigti, kad nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas yra dalinis žalos kompensavimo būdas, nes ne visada visiškai atlygina nukentėjusiam asmeniui jo negautas pajamas. Negautas pajamas, kurio draudimas nekompensuoja, kitą žalą, taip neturtinę žalą, bei tuo atveju jeigu, ištyrus nelaimingą atsitikimą darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo jis nepripažįstamas draudžiamuoju įvykiu, sužalotam asmeniui ir (ar) jo šeimos nariams žala atlyginama Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nustatyta tvarka.

Nelaimingo atsitikimo darbe atveju galimas ir kitas netekto darbingumo kompensavimo būdas. Tuo atveju, jei nelaimingas atsitikimas darbe nėra pripažįstamas draudžiamuoju įvykiu – nukentėjusiajam asmeniui mokama ligos pašalpa bendra tvarka, vadovaujantis Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo⁸⁴ pagrindu.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad draudžiamojo įvykio atveju netektų pajamų kompensavimą reglamentuojantys teisės aktai įtvirtina realią garantiją, kad netektų pajamų žala bus atlyginta, nors ir ne visa apimtimi. Nedraudžiamojo įvykio atveju, asmeniui taip pat užtikrinama atitinkama garantija – teisės aktais įtvirtintas žalos kompensavimo mechanizmas. Manytina, toks teisinis reglamentavimas yra teisingas ir būtinas socialinių garantijų užtikrinimui nelaimingu atsitikimų darbe atveju.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 111-3574.

IŠVADOS

1. Galiojančiuose teisės aktuose, nelaimingų atsitikimų darbe sąvoka vartojama nuosekliai ir tiksliai, manytina, nėra galimybės jos interpretuoti subjektyviai, šios sąvokos vartojimas neklaidina suinteresuotų subjektų. Sąvokos apimtis išplėsta, suteikianti papildomas garantijas įvykiams, įskaitant eismo įvykį, vykstant į (iš) darbo ir namų, įvykiams, įskaitant eismo įvykiams, vykstant į ne darbovietėje esančią vietą, kurioje darbuotojui išmokamas darbo užmokestis, bei vietos ne darbovietės teritorijoje, kurioje darbuotojas gali būti pertraukos pailsėti ir pavalgyti metu. Šių papildomų garantijų problematika pasireiškia netinkama darbdavio rizikos apimtimi: nors šių įvykių metu darbuotojas nėra darbdavio žinioje, neatlieka darbo funkcijų, tačiau pagal esamą teisinį reglamentavimą, tai yra laikoma darbdavio rizika nors darbuotojas ir nėra jo dispozicijoje. Tokios nuostatos įtvirtina papildomą socialinių garantijų apsaugą nukentėjusiems darbuotojams, tačiau kelia abejonių dėl šios darbdavio rizikos pagrįstumo.
2. Įvykio darbe tyrimo esminis tikslas - užtikrinant darbuotojų teisę į saugias ir sveikas darbo sąlygas: nustatyti aplinkybes, kurios buvo ar susidarė įvykio darbe metu ir jį nulėmė, priimti sprendimą dėl įvykio darbe pripažinimo nelaimingu atsitikimu bei numatyti prevencijos priemonės panašiams įvykiams darbe išvengti. Šiems tikslams pasiekti įstatymų leidėjas įtvirtino atliekamo tyrimo privalomų veiksmų visumą, tačiau tyrimo eiga (lengvo nelaimingo atsitikimo darbe atveju) daugeliu atveju priklauso nuo tyrimą atliekančių asmenų asmeninių savybių (kiek išsamiai ir objektyviai norima atlikti tyrimą, kieno interesais yra veikama, taip pat, ar šie asmenys turi pakankamai žinių, ar gali tinkamai įvertinti įvykio darbe aplinkybes ir priežastis), dėl to kyla subjektyvaus ir neišsamaus tyrimo atlikimo galimumo problematika, todėl pritartina dėl sunkaus ir mirtino nelaimingo atsitikimo tyrimo atliekančių subjektų rato įtvirtinimo teisės aktuose, nes šių subjektų veikimu garantuojamas tikėtinais objektyvus ir išsamus įvykio darbe tyrimas.
3. Įvykio darbe, įskaitant eismo įvykį, ar įvykio, įskaitant eismo įvykį, darbuotojui vykstant į darbą ar iš darbo, pripažinimas ar nepripažinimas nelaimingu atsitikimu darbe bei jo pripažinimas draudžiamuoju ar nedraudžiamuoju įvykiu – lemia atitinkamų socialinių draudimų įstatymų taikymą, kurių tikslas - kompensuoti netekto darbingumo pajamas. Atitinkamu socialiniu draudimu išsprendžiama

galima darbdavio nemokumo problema, apsaugomi darbuotojo interesai ir sumažinami atlygintinos žalos neigiami padariniai darbdavio turtinei padėčiai. Tačiau, socialinių draudimų taikymo problematika yra neišvengiama, kylanti dėl ligos išmokų apskaičiavimo tvarkos, teisingo kompensuojamų netektų pajamų dydžio nustatymo bei kelianti abejonių dėl įtvirtinto teisinio reglamentavimo – kai tuos pačius teisinius santykius reglamentuoja du skirtingi įstatymai ir tai galimai pažeidžia konstitucinį asmenų lygybės principą.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992-11-30, nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002-06-26, nr. 64-2569.
3. Lietuvos Respublikos valstybinės darbo inspekcijos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2003-10-31, nr. 102-4585.
4. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2003-07-16, nr. 70-3170.
5. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 2, 4, 42, 43, 44, 45 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2014-01-03, nr. 17.
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl atskirų darbo sutarčių ypatumų patvirtinimo (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2003-08-22, nr. 81-3690.
7. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1991-06-20, nr. 17-447.
8. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1999-12-29, nr. 110-3207.
9. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo Nr. VIII-1509 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 ir 30 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2015-11-17, nr. 18258.
10. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 7 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2009-12-28, Nr. 154-6950.
11. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatai (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2004-03-25, nr. 44-1448.
12. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pripažinimo draudiminiais įvykiais tvarka (negalioja nuo 2004-04-07). *Valstybės žinios*, 2000-02-04, nr. 11-266.

13. Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1997-07-16, nr. 67-1656.
14. Lietuvos Respublikos garantijų darbuotojams jų darbdaviui tapus nemokiam ir ilgalaikio darbo išmokų įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2016-09-19, Nr. 23708.
15. Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 111-3574.
16. Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai (su pakeitimais ir papildymais). *Teisės aktų registras*, 2014-09-11, nr. 12108.
17. Įvykių darbe ir nelaimingų atsitikimų pakeliui į darbą ir iš darbo pildymo metodiniai nurodymai (su pakeitimais ir papildymais). *Teisės aktų registras*, 2014-09-24, nr. 12792.
18. Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo dokumentų tvarkymo, pranešimų ir nelaimingų atsitikimų darbe registravimo bei analizės metodiniai nurodymai (negalioja nuo 2014-09-25). *Valstybės žinios*, 2012-08-17, nr. 96-4945.
19. Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai (negalioja nuo 2004-09-08). *Valstybės žinios*, 2001-06-22, nr. 53-1881.
20. Mokymo ir atestavimo darbuotojų saugos ir sveikatos klausimais bendrieji nuostatai. *Teisės aktų registras*, 2014-01-06, nr. 44.
21. Papildomų ir specialių pertraukų, įskaitomų į darbo laiką, nustatymo tvarka. *Valstybės žinios*, 2003-02-07, Nr. 14-559.
22. Sunkių pakenkimų sveikatai klasifikacinių požymių sąrašas. *Teisės aktų registras*, 2014-04-15, nr. 4448.
23. Darboviečių įrengimo bendrieji nuostatai (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1998-05-13, nr. 44-1224.
24. Duomenų apie apdraustuosius ir draudėjus pateikimo ir tikslinimo taisyklės. *Valstybės žinios*, 2010-06-23, nr. 73-3728.
25. Transporto priemonės vairuojančių ir kitų asmenų neblaivumo ar apsvaigimo nustatymo taisyklės. *Valstybės žinios*, 2006-05-18, nr. 56-2000.
26. Duomenų apie apdraustuosius ir draudėjus pateikimo ir tikslinimo taisyklės, 4.1 p. *Valstybės žinios*, 2010-06-23, nr. 73-3728.

Europos Sąjungos teisės aktai

27. 2011-04-11 Komisijos reglamentas (ES) Nr. 349/2011, kuriuo įgyvendinamos Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1338/2008 dėl Bendrijos statistikos apie visuomenės sveikatą ir sveikatą bei saugą darbe nuostatos dėl nelaimingų atsitikimų darbe statistikos. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, OL 2011 L 97.

Specialieji šaltiniai

28. ANGELĖ, S.; DOBROVOLSKIS, A ir kt. *Socialinės apsaugos terminų žodynas*. Vilnius, 1999.
29. BAGDANSKIS, T. Darbdavio materialinės atsakomybės problemos darbo teisiniuose santykiuose. *Jurisprudencija*, 2003, t. 40(32), p. 75-85.
30. TAMAŠAUSKAITĖ, Gintarė. Nuotolinio darbo teisinis reguliavimas. *Teisė*, 2013, nr. 89, p. 189-204.
31. TARTILAITĖ, A. Nelaimingas atsitikimas darbe darbuotojui esant neblaiviam: samprata, prevencija ir teisinė atsakomybė. *Socialinių mokslų studijos*. 2010, p. 321-335.
32. TARTILAS, J. Darbų saugos teisiniai aktai kritiniu aspektu. *Jurisprudencija*, 2008 8(110), p. 13-17.
33. TARTILAS, J. Darbuotojų socialinės saugos ir sveikatos įstatymo teisinės problemos. Vilnius: *Socialinis darbas*, 2004, p. 41-46.
34. PIETERS, D. Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus. *Eugrimas*, 1998.
35. *Medicinos enciklopedija 2*. Vilnius, 1993.
36. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Alma littera, 2005.
37. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos 2001 m. rugpjūčio 16 d. išaiškinimas Nr. 307-15-3366. dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pripažinimo draudiminiais įvykiais tvarkos 5 ir 6 punktų taikymo. *Informaciniai pranešimai*, 2001-08-23, Nr. 66-0.

Teismų sprendimai

38. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas. 1997 m. gruodžio 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. gruodžio 5 d. nutarimu Nr. 530 patvirtintų Asmenų draudimo valstybės lėšomis ir kompensacijų mokėjimo

juos sužeidus ar jiems žuvus ryšium su tarnyba sąlygų 4 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos policijos įstatymo 48 straipsniui“, Nr. 8/97.

39. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismas. 2002 m. balandžio 9 d., nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 1998 m. birželio 4 d. nutarimo nr. 664 „Dėl kasos aparatų diegimo ir naudojimo“ (1999 m. gruodžio 28 d. redakcija) 3.4.4 ir 3.7.15 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 1 straipsnio 1 daliai, taip pat dėl šio nutarimo 3.7.15 punkto atitikties Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo 2 straipsnio 1 daliai, 3 straipsnio 11 daliai ir 9 straipsnio 1 bei 2 punktams, Nr. 24/2000.*
40. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas. 2008 m. balandžio 29 d. nutarimas *„Dėl Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 7 straipsnio 2 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) nuostatos ir dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimu Nr. 309 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 13 punkto (2004 m. kovo 22 d. redakcija) nuostatos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 56/06.*
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje D. G. ir V. G. v. AB „Achema“, Nr. 3K-3-556/2008.
42. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio teismo teisėjų kolegija. 2016-01-05 nutartis administracinėje byloje AB „Orlen Lietuva“ v. Lietuvos Respublikos valstybinės darbo inspekcijos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Telšių skyris, Nr. A-101-552/2016.
43. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2015-02-02 nutartis administracinėje byloje AB „ORLEN Lietuva“ v. Lietuvos Respublikos valstybinės darbo inspekcijos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Telšių skyrius, Nr. A-177-602/2015.
44. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2012 m. kovo 26 d. nutartis administracinėje byloje A.D, K.D. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šiaulių skyrius ir Lietuvos valstybė, Nr. A-146-294/2012.

45. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2008 m. kovo 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. G. D. ir I. D. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius, Nr. A-556-601-08.
46. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2006 m. gruodžio 18 d. sprendimas administracinėje byloje R.P. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Klaipėdos skyrius, Nr. A-469-2215-06.
47. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2013 m. lapkričio 28 d. sprendimas administracinėje byloje N.U. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyrius, Nr. A-552-999/2013.
48. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2012 m. kovo 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-146-294/2012 A.D, K.D. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šiaulių skyrius ir Lietuvos valstybė, Nr. A-146-294/2012.
49. Lietuvos vyriausiasis administracinio teismo teisėjų kolegija. 2013 m. rugsėjo 30 d. nutartis administracinėje byloje A. T. agroservisas „Agrenta“ v. Lietuvos Respublikos valstybinė darbo inspekcija, Nr. A520-1272/2013.
50. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2014 m. vasario 2 d. nutartis administracinėje byloje K. N. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Klaipėdos skyrius, Nr. A-552-207-14.
51. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2014 m. balandžio 24 d. nutartis administracinėje byloje L. J. ir M. J. V. valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius, Nr. Nr. A552-586/2014.
52. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2010 m. spalio 28 d. nutartis administracinėje byloje A. D. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šiaulių skyrius, Nr. A-502-1192/2010.
53. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis administracinėje byloje D. N. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius, Nr. A-502-2890-12.
54. Vilniaus apygardos administracinio teismo teisėjų kolegija. 2015 m. lapkričio 23 d. sprendimas administracinėje byloje R. J. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Vilniaus skyrius, Nr. I-6349-643/2015.

Elektroniniai dokumentai

55. Pažyma dėl skundo prieš Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministeriją, Nr. 4D-2014/1-54 [interaktyvus, žiūrėta 2017-03-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrski.lt/lt/seimo-kontrolieriu---pazymos/download/2-seimo-kontrolieriu-pazymos/7513-pazyma-del-skundo-pries-lietuvos-respublikos-socialines-apsaugos-ir-darbo-ministerija.html>>.
56. Įstatymų projektų Reg. Nr. XIIP-1182- XIIP-1184 aiškinamasis raštas. 2013-11-11 „Dėl LR Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 2, 4, 42, 43, 44, 45 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto, LR Darbo kodekso 281 ir 282 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto ir LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 3 straipsnio Pakeitimo įstatymo projekto“ [interaktyvus, žiūrėta 2017-02-29]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.459403?jfwid=j1u6bxt4x>>.
57. Savižudybė – tai ilgalaikis procesas. Lietuvos psichiatrų asociacija. [interaktyvus, žiūrėta 2017-04-10]. Prieiga per internetą <https://www.psichiatrija.lt/2014/09/savizudybe-tai-ilgalaikis-procesas/>.
58. Įvykių darbe, įvykusių dėl darbuotojo patirto smurto darbe, tyrimo metodinės rekomendacijos [interaktyvus, žiūrėta 2017-03-01]. Prieiga per internetą <<https://www.vdi.lt/PdfUploads/MRsmurtas.pdf>>.

SANTRAUKA

Nagrinėjama tema – Nelaimingi atsitikimai darbe: teorija, praktika, problemos. Pirmojoje dalyje analizuojama nelaimingo atsitikimo darbe sąvoka, jos įtvirtinimas skirtinguose teisės aktuose, išskiriami nelaimingo atsitikimo darbe sąvokos elementai ir apibendrinimai. Antrojoje dalyje nagrinėjami nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo esminiai aspektai, išskiriami subjektai, subjektų ratas, kuriems įstatymu imperatyviai nustatyta įvykio darbe tyrimo pareiga, taip pat pateikiamas nelaimingų atsitikimų darbe klasifikavimas. Analizuojamos įvykio darbe, dėl kurio darbuotojas patyrė žalą sveikatai, pripažinimo / nepripažinimo nelaimingu atsitikimu darbe, sąlygos. Trečiojoje dalyje aptariama sprendimų priėmimo kompetencija, nagrinėjamos sąlygos, lemiančios nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimą draudžiamuoju ar nedraudžiamuoju įvykiu. Taip pat, analizuojamas socialinių draudimų mechanizmas: taikymo apimtis, draudimo išmokų rūšys, kompensuojamo netekto darbingumo dydžiai. Kiekvienoje dalyje analizuojami galiojantys teisės aktai, jų kitimas, išskiriamos galimos normų taikymo ir aiškinimo problemos praktikoje ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pozicija formuojamoje praktikoje aiškinant teisės aktų reglamentavimą.

SUMMARY

The subject of the Essay is- accidents at work: theory, practice, problems. In the first part analysing the concept of the accident at work, its consolidation in different legislation, distinguishing elements of concept of the accident at work and generalizations. In the second part the subject is - the key points of the research of accidents at work, the breakdown of subjects, the party of subjects, who are imperatively prescribed by law as having a responsibility of investigation, presenting the classification of accident at work as well. Analysing conditions of acknowledgement/ acknowledgement as an accident at work, which caused a health damage to an employee. In the third part the competency of taking decisions is presented as well as studying conditions, which could cause appreciation if the accident at work is insured or not insured incident. As well, analysing the mechanism of social insurances: the scope, the types of insurance benefits, the values of compensation of lost working.